

Kardeşim İşitme Kayıplı: Bir Yaşam Öyküsünün İncelenmesi*

My Brother Has A Hearing Loss: A Life Story Investigation

Osman Çolaklıoğlu**

Zerrin Turan***

Yıldız Uzuner****

To cite this article/ Atıf için:

Çolaklıoğlu, O., Turan, Z. ve Uzuner, Y. (2019). Kardeşim işitme kayıplı: Bir yaşam öyküsünün incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - Journal of Qualitative Research in Education*, 7(3), 967-993. doi: 10.14689/issn.2148-624.1.7c.3s.4m

Öz. Yaşam öyküsü olarak desenlenen bu araştırmanın amacı, işitme kayıplı kardeşi olan bir yetişkinin yaşam hikâyesinin incelenmesi ve işitme kayıplı kardeşin, kişinin yaşamı üzerine olan etkisinin derinlemesine anlaşılmasıdır. Araştırma verileri yarı-yapılandırılmış görüşmeler, yansıtılmalı araştırmacı günlükleri ve belge incelemesi teknikleriyle toplanmıştır. Toplanan veriler tümevarım yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırma bulguları; araştırmanın katılımcısı Ahmet'in işitme kayıplı kardeşinin hayatı üzerindeki etkilerini yaşantısının farklı dönemlerinde farklı biçimlerde değerlendirdiğini ortaya koymaktadır. Kardeşinin işitme kayıplı olduğunu öğrendiklerinde ailece bir üzüntü yaşamışlar ancak bu duygu Ahmet açısından uzun sürmemiştir. Kardeşinin bakımı ve eğitimiyle ilgili herhangi bir sorumluluğunun olmadığını, anne babasının işitme kayıplı kardeşine ayrıcalıklı davranmadığını belirten Ahmet kardeşinin implant uygulanmasından sonra dil gelişiminde ortaya çıkan hızlı gelişme ile herkes gibi bir hayat sürdürebildiğini söylemektedir. Ahmet çocukluk döneminde kardeşinin işitme kaybının hayatı üzerindeki en olumsuz etkisinin yaşadığı şehri değiştirmek zorunda kalmak olarak görmektedir. Ancak günümüzde bu durumun aslında kendileri için hem eğitim hem de yaşam kalitesi açısından olumlu sonuçlara neden olduğunu düşünmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kardeş, kardeş ilişkisi, özel gereksinimli kardeş, işitme kayıplı kardeş, yaşam öyküsü.

Abstract. The aim of this study, is to examine the life story of an adult who has a brother with hearing loss and to understand the effect of his brother on his life. The study designed as life story investigation. Data were collected through semi-structured interviews, reflective journals and documents. The data were analyzed using the inductive method. Research findings indicated that: The research participant Ahmet evaluated the effect of his brother with hearing loss on his own life differently at different periods of his life. His brother has no responsibility for his care and education, his parents do not treat his siblings with hearing loss, Ahmet says that his brother can live a life like everyone else with the rapid development of language development after the implant application. Ahmet saw the most negative effect of his brother's hearing loss on his life during his childhood as change the city where he lives. Today, however, he thinks that this situation actually has led to positive results his life.

Keywords: Sibling, sibling relationship, sibling with special needs, sibling with hearing loss, life story.

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 25.03.2019

Düzeltilme Tarihi: 19.07.2019

Kabul Tarihi: 31.07.2019

* Bu makale, "Kardeşim işitme kayıplı: Bir yaşam öyküsünün incelenmesi" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Sorumlu Yazar / Correspondence: Anadolu Üniversitesi, Türkiye, e-mail: osmancolaklioglu@anadolu.edu.tr ORCID: 0000-0003-0110-5587

*** Anadolu Üniversitesi, Türkiye, e-mail: zturan@anadolu.edu.tr ORCID: /0000-0002-3956-9320

**** Anadolu Üniversitesi, Türkiye, e-mail: yildizuzuner@gmail.com ORCID: 0000-0001-6477-2593

Giriş

Toplumdaki en küçük birim olan aile; anne, baba ve çocukların karşılıklı etkileşimde bulunarak birbirlerini etkiledikleri dinamik bir sistemdir. (Stoneman vd.,1988). Aile üyeleri arasındaki karşılıklı ilişkiler yoluyla ortaya çıkan alt sistemlerden oluşan bu sisteminin önemli bir parçasını da kardeşlik alt sistemi oluşturmaktadır (Atasoy, 2002; Dunn, 1995). Kardeşler arası ilişkilerin önemine değinen araştırmacılar, kardeşlik alt sistemini çocukların akran ilişkilerini yaşadığı ilk “sosyal laboratuvar” olarak tanımlamakta ve kardeşlik ilişkilerinin, çocukların ait oldukları dünyayı öğrenebilmelerini sağlayan doğal bir çevre konumunda olduğu düşünmektedir (Dunn, 1983; Howe ve Recchia, 2006).

Kardeşlik ilişkisi; insanların hayatlarında tecrübe ettikleri en uzun süreli ilişkidir (Dunn, 1995). Aile ortamında gelişen kardeşler arasındaki ilişkiler (Stoneman, 2001), yeni bir kardeşin doğumuyla başlamakta, kardeşlerden herhangi birinin ölümü ile de sona ermektedir. Dolayısıyla çocuklar arkadaşlarını seçtikleri gibi kardeşlerini seçmemektedir (Stoneman ve Brody, 1993).

Yeni bir çocuğun doğumu, kardeşleri için zaman zaman problemleri bir durum yaratsa da (Kramer ve Gottman, 1992), birbirleri için öğrenme ve paylaşım ortamının zenginleşmesini de sağlamaktadır. Kardeşin yaptıkları bazen ne yapılması bazen de ne yapılmaması gerektiğini öğretmektedir. Çocuklar günlük hayat ile ilgili bilinmesi gerekenleri bireysel gelişim sürecinde edindikleri yöntemleri kullanarak öğrenmektedir. Bu yöntemlerden sosyal öğrenme kısaca model olma ve gözlem yoluyla öğrenme en sık kullanılanlardandır. Anne-babalar çocuk için model oluşturmalarına rağmen, yetişkin dünyasına aittirler. Bu nedenle çocuklar kendisine yaşça yakın olan kardeşlerinden anne-babalarına göre daha fazla şey öğrenmektedirler. Çünkü kardeş, çocuğa tecrübelerinden yararlanma fırsatı sağlamaktadır (Dunn, 2005; Fussell, Macias ve Saylor, 2005).

Kardeşler, aile yaşam sahası içerisinde ortak genetik, kültürel ve deneysel bir çevreyi paylaşmaktadırlar. Birbirlerine hayatın zor zamanlarında duygusal destek sağlayan kardeşler, sürekli etkileşimler yolu ile taklit, oyun, kurallara uyma, paylaşma gibi sosyal rolleri öğrenmektedirler. Kardeşler birbirleri için sevecen, şefkatli duyguların yanında, rekabet ve kıskançlık hisleriyle arkadaş, öğretici ve rakip olma gibi yeni rol modelleri oluşturmaktadır (Ariel, 2006; Howe ve Recchia, 2006).

Her ilişkide olduğu gibi kardeşler arasındaki ilişkinin de dinamik bir yapısı vardır. Kardeşliğin değiştiği ve geliştiği oranda, kardeşler arasındaki ilişki de değişmekte ve gelişmektedir (Ahmetoğlu ve Aral, 2004; Seltzer ve Krauss, 1993).

Okulöncesi dönemde kardeşler birbirlerinin en iyi arkadaşlarıyken, bu dönemde zamanlarının çok büyük bir kısmını birlikte geçirmektedir. Kardeşler bu dönemde diğer dönemlere oranla daha sık ve yoğun bir ilişki kurmaktadırlar (Furman ve Buhrmester, 1985). Okul döneminde ise çocuklar, diğer çocuklarla tanışmakta ve böylece dünyaları genişlemektedir. Kardeşlerden birisinin okula başlaması ile aralarındaki ilişki değişmekte, kardeşlerden bazıları sürekli birlikte olmadıklarında daha iyi arkadaş olurken, bazıları ise yakın oldukları zamanı özlemektedir (Dunn 1995). Ergenlik döneminde kardeşler, okul öncesi ve okul dönemlerine göre kardeşleriyle çok daha az birlikte zaman geçirirken arkadaşlarına daha fazla zaman ayırmaktadırlar. Bu dönemde ailelerinden ayrılmayı düşünen kardeşler, aralarındaki duygusal bağa da daha az ihtiyaç duymaktadırlar (Buhrmester ve Furman, 1990). Yetişkinlik döneminde kardeşler evden ayrılarak kendi ailelerini kurarken (Powell ve Ogle, 1985), yaşlılık döneminde çocuklarının evden ayrılması, eşlerinin ölmesi sonrasında tekrar bir araya gelebilmektedir (Cicirelli, 1994'den akt. Raghuraman, 2008).

İşitme Kayıplı Çocuklar ve Kardeşlik İlişkisi

Özel gereksinimli kardeşi olan normal gelişim gösteren çocuklar, aile sisteminin tamamlayıcı bir parçasıdır. Süregiden ilişkileri boyunca özel gereksinimli çocuk kardeşlerini etkilemekte ve aynı zamanda onlardan etkilenmektedir (Dunn, 1983). Özel gereksinimli çocuk grubu içerisinde yer alan işitme kayıplı çocuklarda da durum benzer şekilde işlemektedir. Normal gelişim gösteren kardeşler, işitme kayıplı çocukların hayatlarında karşılaştıkları ilk akranlarıdır ve akranlar işitme kayıplı çocukların en iyi öğretmenleri olarak kabul edilmektedir. İşitme kayıplı çocuk akranları kısaca kardeşleriyle çevresindeki bütün insanlardan daha fazla ilişki kurmaktadır. Bu nedenlerle normal gelişim gösteren kardeşler, işitme kayıplı kardeşlerinin dil ve sosyal gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır (Bat-Chava ve Martin, 2002).

İşitme kayıplı çocukların büyük bir çoğunluğu normal işiten üyelerden oluşan ailelerde doğmaktadır (Gallaudet Research Institute, 2001). İşitme kaybı konusunda deneyimi olmayan aile üyeleri bu durumla karşılaştıklarında aile içerisinde kriz ortaya çıkabilmekte ve hatta aile yapılarında parçalanmalar olabilmektedir (Bat-Chava ve Martin, 2002). Ebeveynler işitme kayıplı çocuklarının gelecekte yaşamın gerekliliklerini nasıl yerine getireceği, aile ve arkadaşlarının bu duruma nasıl tepki vereceği ve gelecekte işitme kayıplı bir çocuğa sahip olmanın ne tür deneyimler getireceği konusunda stres yaşayabilmektedirler (Koester ve Meadow-Orlans, 1990). Ailenin önemli üyelerinden olan kardeşlerin de ebeveynlerde olduğu gibi işitme kayıplı çocuktan farklı şekillerde etkilenebileceği görülmektedir (Bat-Chava ve Martin, 2002; Raghurman, 2008; Tattersall ve Young, 2003; Verte, Hebbrech ve Roeyers 2006).

İşitme kayıplı çocukların kardeşleri ile yapılan araştırmaların sonucuna göre işitme kayıplı çocukların, normal gelişim gösteren kız ve erkek kardeşlerine olumlu veya olumsuz etkileri olabilmektedir (Tattersall ve Young, 2003). Raghurman (2008) çok ileri derecede işitme kayıplı çocukların kardeşleri ile yapmış olduğu araştırmada, normal gelişim gösteren kardeşlere göre daha az davranış problemi ile karşılaşırken, Bat-Chava ve Martin (2002), işitme kayıplı çocuğun aile stresine neden olmasının yanında, olumsuz kardeş ilişkisine de neden olabileceğini ifade etmiştir. Verte, Hebbrech ve Roeyers (2006) ise diğer iki araştırmanın aksine işitme kayıplı kardeşe sahip olmanın, normal gelişim gösteren kardeşe sahip olmaktan farklı olmadığını ve kardeş ilişkilerini etkilemediğini ileri sürmektedir.

Ülkemizde yapılan araştırmalara bakıldığında ise Şen (1991), kardeşlerin anne babalarından daha az kaygı düzeyine sahip oldukları ve kardeşlerin psikolojik durumlarının cinsiyet, eğitim durumu, büyük ya da küçük oluşu gibi durumlara göre farklılık göstermediği görülmüştür. Ancak Altınay (2000), işitme kayıplı kardeşe sahip çocukların Sürekli Kaygı, Sosyal Uyum, Aile İlişkisi ve Sosyal İlişki bulguları ve işitme kayıplı kardeşi olan erkeklerle normal kardeşi olan erkeklerin Sosyal Norm bulguları arasında istatistiki olarak anlamlı fark bulunmuştur. Ayrıca sonuçlar işitme kayıplı kardeşe sahip kız kardeşlerin erkeklere göre daha fazla etkilendiğini göstermiştir.

Kardeşlerin birbirlerinin gelişimindeki en önemli öğelerden bir tanesi olduğu bilinmesine rağmen (Stoneman ve Brody 1993), özel gereksinimli çocuk kardeşlerinin aile üyeleri içerisinde en az araştırma konusu olduğu ve destek gördüğü görülmektedir (Rodger ve Tooth, 2004).

Ayrıca özel gereksinimli bireylerin kardeşleri ile yapılan araştırmaların birçoğunda veriler, kardeşten ziyade annelerinden toplanmıştır (Nealy vd., 2012; Phelps vd., 2009). Bu durumun araştırmacıların kardeş ilişkisini yanlış yorumlamalarına neden olabileceği düşünülmektedir (Moore, Howard ve McLaughlin, 2002). Bu nedenle verilerin doğrudan kardeşlerden toplandığı araştırmaların artmasına

ve kardeşlik ilişkilerinin toplanan bu verilerden yola çıkarak yorumlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Böylece kardeş ilişkileri daha sağlıklı yorumlanabilecek ve alanyazına kazandırılacaktır.

Kardeşlik ilişkilerinin kişinin gelişiminde önemi göz önüne alındığında, işitme kayıplı kardeşi olan kişilerin kardeşleriyle olan ilişkilerinin incelenmesi hem bu kişilerin gelişiminin daha iyi anlaşılmasına, hem de işitme kayıplı kardeşlere yaptıkları katkıların açığa çıkmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu sayede işitme kayıplı çocuklar için eğitim programları desenlenirken kardeşlere yönelik eğitim programları oluşturularak aile içi dengeleri korumak ve desteklemek mümkün olabilir.

Marchark (1997), işitme kayıplı çocuklar ve kardeş ilişkileri hakkında çok az bilgi sahibi olduğumuzu belirtmektedir. Marcharck'ın tespitinden bugüne kadar yapılmış olan ulusal ve uluslararası çalışmalardan önemli bulgular elde edilmesine karşın, alanda hala çok büyük bir boşluk olduğu düşünülmektedir (Bat-Chava, Yael, Martin ve Daniela 2002; Ray, 2014; Verte vd., 2006). Dolayısı ile kardeşlerin birbirlerinin gelişimlerine etkilerini ortaya çıkarabilmek için işitme kayıplı kardeş ile olan ilişkinin niteliğini anlamada sistematik bir yapının ortaya çıkartılmasına ihtiyaç vardır.

Bu nedenle bu araştırmada işitme kayıplı kardeşi olan normal gelişim gösteren bireyin yaşam hikâyesinin incelenmesi ve kardeşine ilişkin duygu ve düşüncelerinin detaylı olarak anlaşılması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır:

1. İşitme kayıplı kardeşi olan bir kişinin yaşam öyküsü nedir?
 - a) İşitme kayıplı kardeşiyle olan kardeşlik ilişkisiyle ilgili duygu ve düşünceleri nelerdir?
 - b) Kardeşinin işitme kayıplı olması yaşamını nasıl etkilemiştir?

Yöntem

Araştırma Deseni

Araştırma amacına bağlı olarak bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden yaşam öyküsü olarak desenlenmiştir. Yaşam öyküsü deseninde katılımcıların hayatlarına dair tecrübe ettikleri olguları nasıl algıladıkları, olguları tecrübe ederken ne hissettikleri ve tecrübelerini diğer insanlarla nasıl paylaştıkları anlatı araştırmaları için önemli bir veri kaynağıdır (Güler, Halıcıoğlu ve Taşgın, 2015). Katılımcı tarafından hayata dair önemli olarak algılandığı ve aktardığı yaşantılar, araştırmacılar tarafından okuyucular için anlamlı olacak şekilde sıralanarak düzenlenmekte, birbirleri ile ilişkilendirilmekte ve değerlendirilmektedir (Riessman, 2008). Böylece katılımcının anlattığı yaşam öyküsü araştırmacı tarafından sistematik ve daha anlaşılır bir biçimde okuyucuya sunulmaktadır.

Bir insanın yaşamının özü olarak kabul edilen yaşam öyküsü; insanların doğumundan başlayarak şimdiki zamanını ve sonrasını kapsamakta ve insanların yaşadıkları en önemli olayları, olguları içermektedir. Bu nedenlerle yapılan bu araştırmada yaşam öyküsü deseninin kullanılması, işitme kayıplı kardeşi olan bireylerin yaşadıkları deneyimlerin, hayata bakış açılarının anlaşılması açısından önemli bilgiler sağlayacağı düşünülmektedir (Atkinson, 1998). Yaşam öyküsü araştırmalarında bireysel deneyimlere odaklanan araştırmacılar büyük çoğunlukla bir kişiden oluşan katılımcılar ile çalışmaktadır (Atkinson, 1998; Creswell, 2012). Yapılan bu araştırmada da bir yetişkine odaklanılmış ve kişinin işitme kayıplı kardeşi hakkındaki deneyimleri, algıları ve kardeş ilişkilerinin derinlemesine incelenmesi amaçlanmıştır.

Katılımcının Belirlenmesi

Yaşam öyküsü olarak desenlenen bu çalışmada katılımcının belirlenmesi için ölçüt örneklem kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme yönteminde çalışmaya dâhil edilecek olan katılımcıların önceden belirlenmiş kriterleri karşılayabilen niteliklere sahip olması aranmaktadır (Glesne, 2015; Yıldırım ve Şimşek, 2018). Yapılan bu çalışmada da çalışmaya dâhil edilecek olan katılımcının, çalışma amaçları doğrultusunda aşağıdaki niteliklere sahip olması gerekmektedir:

- İşitme kayıplı kardeşe sahip olması
- Normal gelişim gösteren bir birey olması
- İşitme kayıplı kardeşte ek özel gereksinim olmaması
- Araştırmacıyla yapacağı görüşmelerde sorulara cevap verebilecek olgunlukta olması
- Çalışma için vakit ayırmaya gönüllü olması

Yukarıda belirtilen niteliklere sahip olan bir katılımcının bulunması için öncelikle çalışmanın sürdürüldüğü E şehrindeki bir derneğin başkan yardımcısı ve bir devlet üniversitesine bağlı Engelliler Entegre Yüksek Okulu Müdürü ile irtibata geçilerek 12 kişinin iletişim bilgilerine ulaşılmıştır. Ulaşılan kişiler arasında üç kişi çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul etmiştir.

Üç adayla yapılan görüşmeler sonucunda; katılımcının yarı yapılandırılmış görüşmeler için zaman ayırabilmesi, çalışmacı ile uyum içerisinde çalışabilmesi, çalışmaya bakış açısı ve çalışmaya sağlayabileceği potansiyel katkı göz önünde bulundurularak bir katılımcı üzerinde karar kılınmıştır. İnsanlarla yapılan bütün çalışmalarda göz önünde bulundurulması gerekli olan temel etik ilkelerden gizlilik ilkesi doğrultusunda, belirlenen katılımcıya Ahmet kod ismi verilirken yaşadığı şehirlerin sadece baş harfi verilmiştir (Bogdan ve Biklen, 2007; Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Araştırmanın Katılımcısı Ahmet

30 yaşında olan Ahmet abisiyle birlikte özel bir sürücü kursunun sahibidir. Üniversite mezunu olan katılımcı orta gelir seviyesine sahiptir. Ahmet'in kendisinden küçük işitme kayıplı bir erkek kardeşi, normal gelişim gösteren bir ablası ve abisi vardır. Çalışma sürecinde evlenen Ahmet ailesiyle birlikte yaşadığı evden ayrılarak kendi evine taşınmıştır.

Ahmet'in işitme kayıplı kardeşi olan Mehmet 23 yaşındadır. Her iki kulağında da çok ileri derecede işitme kaybı bulunan Mehmet'in işitme kaybı doğuştandır. Bir yaşından önce işitme kayıplı olduğu anlaşılınca hemen cihazlandırılmış ve işitme kayıplı çocuklara eğitim veren bir uygulama merkezinde de aile eğitimlerine başlanmıştır. 2000 yılında koklear implant ameliyatı olan Mehmet, bir süre uygulama merkezinde eğitim aldıktan sonra eğitimine normal ilköğretim okulunda devam etmiştir. Meslek lisesinin kuaförlük bölümünden mezun olan Mehmet, çalışma sırasında Ahmet'in sahibi ve yöneticisi olduğu sürücü kursunda sekreteryaya işlerine bakmaktadır.

Veri Toplama Teknikleri

Çalışma verileri; çalışmacı günlüğü, belge incelemesi ve yarı yapılandırılmış görüşme teknikleri kullanılarak toplanmıştır.

Günlük

Günlükler nitel araştırma yönteminde kullanılan önemli veri toplama tekniklerinden bir tanesidir. Günlükler, araştırmacının gözlemlerini, açıklamalarını, yorumlarını, hipotezlerini, araştırmaya dair başarısızlıklarını veya stratejilerini topladığı bir yer olarak kabul edilmektedir (Glesne, 2013; Ekiz, 2003). Yapılan bu çalışmada da ilk yazar olan araştırmacı, araştırma süreci boyunca araştırmanın seyrini etkileyen durumları, planları ve hazırlıkları günlüğüne yazmıştır. Araştırmacı, araştırma süreci boyunca 70 sayfa yansıtılmalı günlük tutmuştur.

Belge İncelemesi

Nitel araştırmalarda belge incelemesi, yazılı ve görsel materyallerin araştırma sürecine dâhil edilmesiyle birlikte ek bir bilgi kaynağı sağlayarak araştırmacının geçerliğini artırmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Araştırmacı, katılımcının işitme kayıplı kardeşine ilişkin deneyimlerini ve algılarını daha iyi açıklamasına yardımcı olabilecek, geçmişe ya da günümüz yaşam deneyimlerine ışık tutabilecek fotoğraf varsa paylaşmasını istemiş ve katılımcı işitme kayıplı kardeşiyle olan farklı gelişim dönemlerine ilişkin altı fotoğraf paylaşmıştır. Katılımcıyla bu fotoğrafları neden seçtiği konusunda görüşme yapılarak ses kaydı alınmış ve dökümü yapılmıştır.

Görüşme

Nitel araştırma türlerinden yaşam öyküsü araştırmalarında kullanılan başlıca veri toplama tekniğini görüşmeler oluşturmaktadır (Atkinson, 1998; Seggie ve Bayyurt, 2015). Yaşam öyküsü araştırmalarında yapılan görüşmeler, katılımcıya doğrudan sorular sorarak hayatlarının özüne dair bilgi sahibi olabilme imkânı sağlamaktadır (Atkinson, 1998).

Bu çalışmada da araştırmanın amacı doğrultusunda yarı-yapılandırılmış görüşme soruları hazırlanarak katılımcının işitme kayıplı kardeşine ilişkin öyküsünün anlaşılması hedeflenmiştir. Araştırma soruları Ek - A da sunulmuştur.

Araştırma süreci içerisinde katılımcıyla dört ayrı yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerin ses kaydı alınarak hemen görüşme sonrası dökümleri yapılmıştır. Toplam görüşme süresi yaklaşık 5 saattir.

Veri Toplama Ortamı

Veri toplama ortamı olarak katılımcının kolay erişebileceği ve kendisini rahat hissedeceği ortamlar seçilmiştir (Glesne, 2015). Bu doğrultuda katılımcıyla iletişime geçilmiş ve kendi isteği üzerine sahibi olduğu sürücü kursunun müdür odasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma sürecinde görüşme, günlük ve doküman incelemesi teknikleri ile toplanan veriler nitel araştırmalarda kullanılan analiz yöntemlerinden tümevarım yöntemi ile analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Araştırma yapılan olgu hakkında yeterince ön bilginin olmadığı durumlarda kullanılan tümevarım analizinde araştırmacı, toplanan verileri inceleyerek önce kodlamalar yapmakta ve kodlardan alt temalar ve temalar oluşturmaktadır (Güler vd., 2015; Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Araştırmacı katılımcıyla yaptığı görüşmelerin dökümlerini NVivo programıyla analiz etmiş 70 koda, 16 alt temaya ve 6 temaya ulaşmıştır. Araştırmacı tarafından oluşturulan kod, alt tema ve temalar araştırma yazarları tarafından incelenerek geçerlik ve güvenilirliği verilmiştir.

İnandırıcılık

İnandırıcılık nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir ölçüttür (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Nitel araştırmalarda inandırıcılığı sağlamak için nitel paradigmanın yapısına uygun bazı önlemler alınmaktadır. Bu örnekler aşağıda belirtilmiştir:

- Araştırmacının bulgulardan yola çıkarak ulaştığı yorumlar katılımcıyla birlikte gözden geçirilmiş ve teyit ettirilmiştir. Katılımcının katılmadığı yorumlar katılımcı ile birlikte gözden geçirilerek yeniden oluşturulmuştur.
- Katılımcı ve yazarlar arası yapılan görüşmelerde veri kaybını önlemek ve toplantıları ispatlamak amacıyla dijital ses kaydı yapılmış ve ayrıca veri dökümlerinin doğrulanması yapılmıştır.
- Derinlemesine bilgi sağlayan veriler toplamak için alan uzmanlarından faydalanılarak görüşme soruları oluşturulmuştur.
- Verilerin toplanmasından hemen sonra toplanan veriler özetlenmiş ve katılımcının teyit etmesi istenmiştir.
- Toplanan veriler ile ilgili ayrıntılı betimlemelere yer verilmiştir.
- Toplanan veriler analiz sürecine kadar düzenli bir şekilde saklanmıştır.
- Toplanan veriler arasındaki tutarlılık kontrol edilmiştir.
- Verilerden elde edilecek bulgular birbirleri ve alan yazınla ilişkilendirilerek yazılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Günlük, belge incelemesi ve yarı yapılandırılmış görüşme veri toplama teknikleriyle toplanan veriler tümevarım yöntemiyle analiz edilerek 70 ayrı kod, 16 alt tema ve 6 temaya ulaşılmıştır. Ulaşılan temalar; a) Ahmet'in kendisine ilişkin görüşleri, b) Ahmet'in işitme kayıplı kardeşi Mehmet'le kardeşlik ilişkisi ve duyguları, c) Ahmet'in Mehmet ve ailesiyle ilgili sorumlulukları, d) Anne babalarının Ahmet ve Mehmet'e karşı tutumları, e) Diğer insanların Mehmet'in işitme kayıplı olmasıyla ilgili tepkileri ve uyandırdığı duygular f) Mehmet'in Ahmet'in hayatına etkisidir.

Ahmet'in Kendisine İlişkin Görüşleri

K şehrinde dünyaya gelen ve 10 yaşına kadar K şehrinde yaşadığını belirten Ahmet, 1998 yılında işitme kayıplı kardeşi Mehmet'in eğitimi için E şehrine taşındıklarını ve günümüze kadar E şehrinde bulduklarını ifade etmiştir.

Ahmet kendisini dışarıdan çok aktif görünen, ama genelde duygularını kendi iç dünyasında yaşayan, kendi halinde bir insan olarak tanımlamaktadır.

“Her insan dünyaya aslında belli bir görevi ifa etmek için geliyor yaşıyor ve ömrünü tamamlayıp gidiyor. Pozitif olmak, olumlu olmak, insanları anlamaya çalışmak bir de yani insan bu dünyada iyi anılmalı bana göre... Benim mutlu olduğum şey de işte mesela böyle hobilerime yönelsem, kendi kendime kalsam bu da benim mutluluğumdur.”

Ailesine ve aile ilişkilerine verdiği değerin çok fazla olduğunu belirten Ahmet, duygularını aşağıdaki gibi ifade etmektedir.

“Ailem olmazsa olmaz... Benim için hayatta en önemli şeylerden bir tanesi aile ilişkileri... Onun haricindeki meselelerin hep hallolabileceğini düşünüyorum. Çünkü ticaretle de uğraştığımız için çok hayat görüyoruz. Hiçbir mutsuzluk kalıcı değil. Hiçbir mutluluk da kalıcı değil. Hepsi zaman içerisinde geliyor ve geçiyor. Bazen paranız olmuyor, bazen olabiliyor. Bazen işte istediğiniz şeylere ulaşamıyorsunuz ama evinizde ailenizde muthusanız, mutluluğu sağlamışsanız gerisi halloluyor.”

Araştırmanın veri toplama sürecinde evlenen Ahmet, kendi evliliğiyle ilgili düşüncelerini yeniden doğmak olarak belirtmektedir.

“Evlilik ya ölüm ya yeniden doğmak. İkisinden biri. Ya ölüyorsunuz ya diriliyorsunuz. Eğer sağlıklı bir evlilik yaptysanız, bu sizin için bir dirilme hareketi oluyor. Eğer yanlış bir evlilik yaptysanız, bu da ölümünüz oluyor. Evlilik bu kadar hayati bir şey... Bu zamana kadar olan evlilik hayatımı değerlendirecek olursam evlilik benim için muhakkak yeniden doğmadır.”

Ahmet’in İştirme Kayıplı Kardeşiyle Kardeşlik İlişkisi ve Duyguları

Ahmet’in kardeşinin doğacağını öğrenmesi ve duyguları

Yedi yaşında, ilkokula başladığı sırada bir kardeşi olacağını öğrenen Ahmet, duygularını aşağıdaki sözlerle açıklamıştır.

“Tabi kardeşinizin olması insana bir mutluluk veriyor. Farklı bir duygu veriyor.”

Kardeşi Mehmet’in doğumundan sonra bakımıyla Ahmet’in annesi ilgilenmiştir. Annesinin çok dikkatli bir insan olduğunu belirten Ahmet, annesinin kardeşindeki işitme kaybından şüphelenen ilk insan olduğunu ifade etmiştir.

“Mehmet çok küçük yaşlarda işitme kayıplı olduğu tespit edilen bir çocuk, annem gibi bir kadına sahip olduğu için şanslı bir çocuk aslında. Annem 9 aylıkken Mehmet’in işitme engelli olduğundan şüphe etmeye başladı. Emsali çocuklarla onu hep karşılaştırıyordu. Mesela gürültü çıkartıyordu, elini çarpıyordu. Diğer çocukların tepkilerine bakıyordu. Mehmet’in tepkilerine bakıyordu. Şüphe Mehmet’in doğumundan çok kısa süre sonra başladı bizde.”

Bu gözlemlere dayanarak anne ve babasının gerekli tetkiklerin yapılması için Mehmet’i Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesine götürmüşlerdir.

“O dönemde halamın oğlu işte Selçuk Üniversitesinde öğretim görevlisiydi. Mehmet ile ilgili bazı tetkikleri kendisi bizzat ilgilendi. Mehmet’in işitme engelli olduğunu öğrendiğimiz zaman bizim açımızdan son derece hüznü bir tablo meydana geldi. Çünkü bunun herhangi bir tedavisi olmadığını öğrendik.”

Tanı süreciyle ilgili duygularını hüznü bir süreç olarak ifade eden Ahmet, işitme kaybını çaresi olmayan bir dert olarak gördüklerini belirtmiştir. Özel gereksinimi olan çocuğun özel gereksiniminin ilk tanılandığı zamanda aile üyelerinin şok, keder, inkar, kabullenme gibi bir takım duygusal süreçlerden geçtikleri (Luterman 1997) ve yaşanan bu duygu ve evrelerin her aile üyesi için farklılık

gösterebildiği belirtilmektedir (Doğan 2010). Bu süreçleri anlamada en çok kullanılan model olan aşama modeline göre Ahmet'in yaşadıkları duygular alanyazın ile örtüşmektedir (Turan, 2002).

Ahmet'in işitme kaybına ilişkin düşünceleri

Ahmet kardeşi doğana kadar işitme kaybıyla ilgili herhangi bir bilgisinin olmadığını belirtmiştir.

"İşitme engelliler aldıkları eğitimle kendilerini çok geliştirdiler ama dün öyle değildi. Dün gördüğünüz işte tat, dilsiz gibi işte ababa gibi böyle işte dudak yansımaları yapan insanlar zihnimize geliyor. Bunu anlıyordunuz işitme engelli denildiğinde."

Yapılan araştırmalar normal gelişim gösteren çocukların, kardeşlerinin özel gereksinimleri hakkında çok az bilgiye sahip olduklarını ve bu anlamda bilgi ihtiyacı olduğunu göstermektedir (Alagözoğlu, 2016; Gözün-Kahraman ve Soylu-Karadayı, 2015; Lewis, 2007). Benzer biçimde işitme kayıplı çocukların %95'e yakınının da işiten ailelere doğduğu, ailelerin işitme kaybı ile ilk kez çocukları doğduğunda karşılaştıkları görülmektedir (Cole ve Flexer, 2007; Mitchell ve Krechmer, 2004). Bu bilgilerle tutarlı olarak Ahmet de kardeşinin işitme kaybına ilişkisini herhangi bir bilgisi olmadığını anlatmıştır.

İşitme kaybı tanısından sonra Ahmet ailece çok şaşırduklarını ve üzüldüklerini belirterek bu durumun neden kendi başlarına geldiğini anlamaya çalıştığını ifade etmiştir.

"Ne biliyim o zaman sorguluyorsun işte neden böyle oldu? Niye böyle oldu? Niye benim kardeşim oldu? Kimi duygulara giriyorsunuz yani böyle düşüncelere giriyorsunuz. Neden sorusunu soruyorsunuz yani."

Özel gereksinimli bir çocuğun doğumu anne babayı etkilediği kadar normal gelişim gösteren kardeşlerini de etkileyebilmektedir (Akkök, 2003). Çocuklarının işitme kayıplı olduğunu öğrenen anne babası gibi Ahmet'in de bazı duygusal süreçlerden geçtiği ve kardeşinin işitme kaybını anlamaya çalıştığı bu şartlarda anlaşılabilir. Bu nedenle Ahmet, kardeşinin işitme kayıplı olmasıyla ilgili bazı sorular sormaktadır. Ancak Ahmet'in hem yaş olarak küçük olması hem de işitme kaybına ilişkin bilgisinin sınırlı düzeyde olmasının, bu dönemde sorularına cevap bulmasını zorlaştırdığı söylenebilir.

Diğer yandan Ahmet, kardeşinin işitme kayıplı olmasının tıbbi nedenleri yanında ilahi bir nedeninin de olduğunu ve bu durumu "kader" olarak değerlendirdiğini de ifade etmiştir.

"Evet, Cenab-ı Allah işitme engelli yaratıyor. Bunun fiziki sebebi ortada. Tıp bunu açıklıyor bize. Bu konuda hem fikiriz. Ama neden Mehmet, neden Ahmet'inki diğerlerinininki yapışık değil? (İşitme kayıplı değil) Dediğimiz zaman ben burada bir kadrin, bunun ilahi bir nedeni olduğuna inanıyorum."

Alan yazında da aile üyelerinin yeni doğan çocuğun özel gereksinimli olmasını Allah'ın takdiri olarak değerlendirebildikleri ve bu konuda sabırlı olmanın gerektiği yönünde düşünebildikleri görülmektedir (Kara, 2008). Ayrıca aile üyelerinin bir kısmı da bu durumu Allah'ın bir imtihanı olarak görebilmektedir (Kara, 2008). Ahmet her ne kadar kardeşinin işitme kayıplı olarak doğmasını kader olarak görse de, bu durumu Allah'ın cezalandırması veya imtihan olarak görmemekte ve tevafuk olarak değerlendirmektedir. Tevafuk, ilâhî bir kasıt ve iradenin varlığı hissedilen denk gelme durumudur (Erişirgil, 2014).

"Mehmet'in işitme kayıplı olması imtihan ve ceza olarak değil de yani gördüğüm anladığım kadarıyla bu insanların hayatının bir şekilde şekillenmesi. Onun için bunun bir cezalandırma olduğunu düşünmüyorum... Bize bir hayat bahşedildi. O hayatı bahşeden de bize her şeyi tam olarak vermek zorunda değil. Çünkü bir hak değil bizimki. Sadece Cenab-ı Allah'ın bize vermiş olduğu bir şey. Onun için onu sorgulama veya cezalandırma olarak nitelendirmemek lazım. Dünyada hiçbir şey başıboş olmuyor. Tesadüf diye bir şey yok. Her şey tevafuk, denk getiriliyor... Mehmet"

işitme engelli olmasaydı nasıl olurdu? Onu bilme şansımız da yok. Onun için bunu bi cezalandırma veya ödül olarak görmek yerine bunu kabullenip efendime söyleyeyim ona göre hayatını yaşamak gerekiyor.”

Alanyazın incelendiğinde, aile üyelerinin güçlü bir dini inanca sahip olmasının, özel gereksinimli çocuğa uyumu kolaylaştırdığı, daha az stres yaşadığı görülmektedir (Crnic vd., 1983). Ahmet’in dini inancına dayanarak işitme kaybını açıklaması, kardeşinin işitme kayıplı olmasını anlamlandırmasına ve kabullenmesine yardımcı olduğu söylenebilir. Bu bulgu alanyazınla benzerlik göstermektedir.

Ahmet’in okul ve ergenlik döneminde işitme kayıplı kardeşi Mehmet’le kardeşlik ilişkileri

İşitme kayıplı kardeşi okula başlamadan önce Ahmet kardeşiyle olan ilişkisini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir.

“Boğuşuyorduk işte oyunlar oynuyorduk ne biliyim top oynuyorduk, koşturuyorduk ediyorduk falan ama Mehmet’le ilişki kurarken de işitme kayıplı çocuklara eğitim veren eğitim kurumunun bize çizdiği çizgilere göre dikkat ediyorduk yani... Biz Mehmet’le olan iletişiminizde konuşma dilini kullanmaya özen gösterdik. Çünkü annem bunun üzerinde çok titiz davranıyordu.”

Ahmet, kardeşiyle birlikteyken en keyif aldığı aktiviteleri aşağıdaki biçimde belirtmiştir.

“Biz biraz şakalaşmayı çok severdik, boğuşmayı çok severdik. Top oynardık evin içinde. Daha sonra babamız bizi il dışına götürürdü gezdirirdi. Bunlardan keyif alırdık. Hayvanat bahçesine giderdik. Güzel olurdu yani İstanbul gezileri falan çok yapardık o dönemler... Çok öyle bi keyif almadan geçirdiğimiz bir aktivite olmuyordu yani.”

Ahmet işitme kayıplı kardeşiyle oyunlar oynamakta ve vaktinin büyük bir kısmını kardeşiyle birlikte sıkı bir ilişki içerisinde geçirmektedir. Bu durumun normal gelişim gösteren çocuklarla yapılan çalışmalarla paralellik gösterdiği söylenebilir. Ancak kardeşlerden birisinin özel gereksinimli olması kardeşler arasındaki iletişimi bozabilmekte ve bu nedenle kardeşlik ilişkisinin daha az doyum sağlayıcı ve daha çok çatışmalı bir hale gelebildiğini öne süren çalışma bulgularıyla uyumlu değildir (Begun, 1989). Aksine Ahmet, işitme kayıplı kardeşiyle birlikte gerçekleştirdiği aktivitelerin keyif verici olduğunu söylemiştir.

Ahmet kardeşiyle yapmaktan keyif aldığı tren yolculuklarından bir tanesinde çocukluk döneminin kendisi adına en üzücü anısını yaşadığını aşağıdaki şekilde anlatmıştır.

“O dönemde Mehmet böyle yansuma sesleri çıkartırdı. Mesela bir gün İstanbul’a giderken böyle trende bazen çıkarttığı sesin dozunu ayarlayamıyordu. Ondan sonra ön taraftaki adamla tartışmışık. Adam işte çocuğunuza sahip çıksanız gibi şeyler söylemişti. O mesela hatırımdadır okul öncesi dönemde Mehmet’le yaşadığımız, unutamadığım şeylerden bir tanesidir... Sanki normal bir hadise gibiydi ama netice itibariyle babam orada şey demişti, çocuk mağdur demişti... Orda bir şeyi anlıyorsun, yani bu çocuk işitme engelli. Belki o bazı uyanıştır belki bir yerde. Mehmet’in işitme engelli olduğuna, kaybı olduğunu hissetmedir, bir farkındalıktır.”

Babasının kardeşinin işitme kayıplı olmasını trendeki diğer insanlara “mağdur” diyerek açıklaması, toplumun sosyal ve kültürel açıdan özel gereksinime yüklediği anlamı sembolik etkileşimsel açıdan göstermektedir (Burcu, 2011). Ahmet’in yaşanan bu olay üzerine kardeşinin işitme kayıplı olması gerçeğiyle tekrar yüzleşmek durumunda kaldığı ve bu yüzden üzüntü duyduğu görülmektedir. Çevrenin etkisiyle Ahmet’in ilk başlarda yaşanan üzüntü duygusunu yeniden tetiklediği ileri sürülebilir.

Kardeşiyle hiç aynı okullarda okumadıklarını belirten Ahmet bu duruma ilişkin görüşlerini ve kardeşinin okul hayatına olan etkilerini açıklamıştır.

“Yani hiç aynı okulda okuyarak kardeşime sahip çıkma isteğim veya farklı okulda okumasından dolayı bir hüznüm olmadı... Mehmet’in işitme engelli olmasının benim eğitim öğretim hayatıma olumsuz veya olumlu olarak hiçbir etkisi olmadı. Ama şöyle bir seyri oldu tabi ben birinci sınıftan 3. Sınıfa kadar K şehrinde okudum. 4. Sınıfta il değişikliği ile E şehrinde okumak mecburiyetinde kaldım. Böyle bir etkisi oldu. Ama dediğim gibi il değişikliği nedeniyle eğitim öğretim hayatımda bir değişikliğe sebebiyet verdi tabi ki.”

Okul döneminde çocuklar özel gereksinimli kardeşleriyle aynı okula gitme veya gitmeme konusunda ikilem içerisinde kalabilmektedir. Özel gereksinimli kardeşi olan çocuklar, okulda kardeşlerini koruma rolü üstleneceklerini ve onlara sahip çıkmaları gerekeceğini düşünmektedirler (Moore vd., 2002). Bununla birlikte Ahmet ve işitme kayıplı kardeşinin yaşları itibarıyla aynı okulda okuma durumu söz konusu olmamıştır. Ayrıca Ahmet kardeşiyle ilgili okul sürecine ilişkin bir sorumluluk duygusuna da kapılmamıştır. Bunun nedeni olarak kardeşinin kendisi gibi işitme kayıplı çocuklara eğitim veren okulda okuması ve kardeşinin yardımına ihtiyacı olmadan okulda öğrenim hayatına devam edebilmesi olduğu söylenebilir.

İlerleyen yıllarda Ahmet gündüzleri arkadaşlarıyla vakit geçirmeyi tercih etmiş ve işitme kayıplı kardeşi olan Mehmet’le sadece akşamları vakit geçirme imkânı bulmuştur.

“Benim ergenlik döneminde ben daha çok arkadaşlarımla vakit geçiriyordum. Mehmet’le vakit geçirmemiz, akşam saatlerinde evde olan vakit geçirmelerimiz şeklinde oluyordu. Yani özel olarak paylaştığımız pek fazla bir şeyimiz yoktu. Aramızda da yedi yaş fark olduğu için çok ortak şeylerimiz yoktu. Ancak bu dönemde beraber paten bindiğimiz falan olmuştur. Bisiklet binnelerimiz falan da olmuştur. Bu şekilde vakit geçirdik.”

Alanyazında ergenlik döneminde kardeşlerin, daha önceki dönemlere göre kardeşleriyle daha az birlikte zaman geçirdikleri görülmektedir. Bu dönemde bireyler arkadaşlarıyla daha çok zaman geçirdiklerinden kardeşleri ile daha az görüşebilmektedir (Buhrmester ve Furman, 1990). Ahmet’in bu dönemdeki davranışları alanyazınla paralellik gösterdiği görülmektedir. Ahmet’in arkadaşlarıyla daha çok vakit geçirirken kardeşiyle daha az vakit geçirmesinin kardeşinin işitme kayıplı olmasıyla ilgili olmasından ziyade ve içinde bulunduğu gelişim dönemiyle ilgili olduğu düşünülmektedir.

Mehmet lise çağına geldiğinde ise bir meslek edinmesi açısından meslek lisesine gitmesinin gerekliliğini düşündüğünü belirten Ahmet, meslek lisesinde hangi bölümü tercih edeceğine kardeşinin ilgi alanlarından yola çıkarak karar verdiklerini açıklamıştır.

“Mehmet kuaförlük bölümü okudu. Kuaförlük bölümü okumasında özellikle babamla benim etkimiz oldu. Biz kesinlikle Mehmet’in meslek lisesine gitmesini istedik... Mesela Mehmet, saç bakımına falan kendi saçına falan çok özen gösteriyordu. Mesela bizim saçımızı falan güzel tarıyordu, merakı da vardı. Sonra biz Mehmet liseyi okuyacağı zaman meslek lisesi okusun en azından bir mesleği olsun dedik. Mehmet’e de sormak suretiyle, dikte etmek noktasında değil de, işte böyle bir bölümün olduğunu kuaförlük bölümü, işte bu bölümde okursa ondan sonra belki bir iş imkânının daha rahat olacağını söyledik. Mehmet’de kabul etti, gitti.”

Ailenin bütün üyelerinin aynı kapıdan beslenmesinin doğru olmadığını ve yaşanabilecek herhangi bir olumsuzluk durumunda bütün aile üyelerinin işsiz kalabileceğini düşündüğünü belirten Ahmet, bu dönemde kardeşinin sürücü kursunda çalışmak yerine kuaförlük yapmasının daha doğru olduğu kanaatinde olduğunu ifade etmiştir. Ahmet, Mehmet’in hayatı hakkını kendisinde görerek kardeşini meslek lisesine yönlendirmiştir. Bu durumun Ahmet’in kardeşini normal gelişim gösteren bir birey olarak görmesiyle çelişen bir ifade olduğu görülmektedir. Bu bulgu işitme kayıplı bir kardeşe büyümenin kariyer tercihinde önemli bir etkisi olduğunu gösteren Tattersal ve Young (2003) bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Mehmet bu süreç sonunda mezun olduğu kuaförlük mesleğini yapmak istememiştir. Ahmet’in ifadesiyle Mehmet, kendi gayretleriyle özel şirketlere girmiş, ancak kısa süre aralıklarında çalışıp

çıkıştır. Kardeşinin düzenli olarak çalışmasını ve emeklilik hakkı kazanmasını isteyen Ahmet, kardeşi Mehmet'in çalıştığı kurumlardan kısa süre içerisinde problemleri bir şekilde ayrılıyor olmasının kardeşlik ilişkilerinde farklılığa neden olduğunu örnekle açıklamıştır.

"Birkaç iş yeri değiştirdikten sonra büyük bir firmaya gitti. Uluslararası bir firma bu, doğal gaz firması. Sonra orda çalışmaya başladı, orda bir altı ay yedi ay çalıştı. Personel sorumlusuydu. Daha sonra Mehmet tabi orayı da bıraktı. Burada arkadaşlarının çok etkisi var. Arkadaşları birbirlerine çok tutkunlar ya, tutkunluklarının olumlu yanları da var olumsuz yanları da. Mesela bir arkadaşının babası öldü. Çocuğun babası öldü diye bunlar bir hafta cenaze evine kamp kurdular arkadaşlarıyla. Her gün gidiyorlar çocuğun yanına. Senin işin var. İşe gitmiyor. Her gün orda. Cenaze evinde tabi o da işyerinden ayrılmasına sebebiyet verdi."

Mehmet'in arkadaşlarıyla olan ilişkileri yüzünden aralarının açıldığını belirten Ahmet, bu dönemle ilgili olarak aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır.

"O dönem içinde işte ne oluyordu mesela ben Mehmet'e kızılırdım Mehmet'e mesela benim ailem de kızılırdı. Kızdığımız için şey yapıyordu mesela sabah yatıyordu ben işe giderken, öğlene kadar. Akşam işten geldiğim vakitte Mehmet çıkmış oluyordu. Mehmet eve geldiğinde de ben zaten yatmış oluyordum. Mehmet bir ay iki ay kendini kamufler ediyordu. Yüzünü göremiyordum."

Ahmet bu konu hakkında Mehmet'le görüşme fırsatı bulduğunda ona kızmasının nedenlerini aşağıdaki şekilde açıklamıştır.

"Ona neden kızdığımı anlattım. Çünkü önemli olan orda bir iş meselesi değil, oradaki önemli olan disiplin meselesiydi. Veya birine verdiğin sözün arkasında durma meselesiydi. Yoksa Mehmet'in ekonomik anlamda getirdiği paraya şu anda ihtiyacımız yok. Ama netice itibarıyla Mehmet'in gittiği yerlerde iyi anılmasını isteriz. Yarın iki gün sonra döndüğü zaman, çıktığı kapıların açık olmasını isteriz"

Bu süreçte Ahmet kardeşinden bir iki sene herhangi bir kurumda çalışmamasını ve memurluk sınavlarına hazırlanmasını istediğini ifade etmiştir. Ahmet böylece kardeşinin düzenli bir iş hayatına atılarak emekli olabileceğini düşünmüştür. Bununla birlikte kardeşine evde oturup derslerine çalışmasını söyleyen ve bütün masraflarını kendisinin karşılayacağı taahhüdünde bulunan Ahmet, bu konuda hatalı davrandığını düşünmektedir.

"Tabi oralarda bazı hatalar yaptık. Mehmet iyi olsun diye düşündük. Ancak bir şeyi çocuğun yapısına göre değerlendirmek lazım. Yani bir şeyi isterken karşı taraftan, o kişinin özelliğini göz önünde bulundurmuyorsan hataya düşüyorsun demektir... Biz herhâlde Mehmet'i çok fazla normal gördük. Her şeyini kontrol edebilir diye. O orda yanında olmamız gereken dönemlerinde muhtemelen onu yalnız bıraktık veya onu anlayamadık. İsteklerini anlayamadık. Belki Mehmet'in belki büyük bir firmada çalışmasını istiyorduk ama belki onun hayalindeki iş o değildi... Mehmet'in duygularını veya isteklerini keşfetmeye çalışmayışımız, keşfetmeyişimiz, dikkate almayışımız o dönemde yapmış olduğumuz hatalar yani. Bu en azından kendi adıma onu söyleyeyim."

Ahmet her ne kadar Mehmet'i normal bir birey olarak gördüğünü ifade etse de kardeşinin geleceğine ilişkin kararlar alarak hayatını yönlendirmeye çalıştığı görülmektedir. Ahmet her ne kadar kardeşinin yapısal özelliğini göz ardı ettiğini ve bu nedenle hatalı davrandığını ifade etmiş olsa da bu durumun bir diğer nedenin Mehmet'in işitme kaybı olduğu düşünülmektedir.

Günümüzde Ahmet'in işitme kayıplı kardeşi Mehmet'le kardeşlik ilişkileri ve duyguları

Ahmet günümüzde kardeşinin özgür ruhlu ve rahat bir yapısal özelliğe sahip olduğunu ifade ederek, kardeşile olan ilişkilerinde daha toplayıcı bir sorumluluk üstlenmesi gerektiğini örnekle açıklamıştır.

"Yani daha toplayıcı olmak zorundasın, Mehmet'i düşünmek zorundasın. Mesela Mehmet annelerle beraber yaşıyor. Anneler K'ya gittiler. Yarın sabah Mehmet'in işe gelmesi gerekiyor. Ben şimdi Mehmet'in akşam gidip"

yarın sabah kalkma motivasyonuyla yatmayacağını biliyorum. Ben ne yapıyorum? Mehmet'i alıyorum, kendi evime götürüyorum, orda yatırıyor, sabah kaldırıp işe getiriyorum."

Mehmet'in candan bir kardeş olduğunu ve kendisinin isteklerine karşı hoş görülü olduğunu belirten Ahmet, kardeşinin kendisi için her zaman yerinin farklı olduğunu, aralarındaki kardeşlik ilişkisinin özel olduğunu ifade etmektedir. Kardeşi ile arasındaki ilişkinin özel olduğunu düşünmesi için birçok nedeni olduğunu söyleyen Ahmet, Mehmet'in de kendisine değer verdiğini aşağıdaki örnekle açıklamıştır.

"Mehmet ayakkabım delindiğini görmüş. Ondan sonra babama demiş ki; baba demiş gidelim bir ayakkabıcıya ayakkabı alalım. Abimin ayakkabısı delinmiş demiş. Benim de bir ayakkabı ihtiyacım da vardı istiyordum ama onu da kullanıyordum aynı zamanda. Başka ayakkabılarım da var. Sonra Mehmet'le gittik bana bir ayakkabı falan aldık."

Kardeşlik ilişkisine dair bu anıyı unutamadığını belirten Ahmet, kardeşinin bu davranışının çok hoşuna gittiğini ifade etmektedir. Ayrıca Ahmet babasının da kardeşinin bu konudaki duyarlılığı karşısında duygulandığını ve ağladığını ifade etmiştir.

"Sonra babam günlük tutuyordu. O gün babam gün boyunca ağlamış. Mehmet'in bu şeyine, bu mesela bu duyarlılığına. Mehmet'in bu şeyi aklımdadır hala unutmam. Bir kardeş olarak abisini takip ediyor. Onun için bir şeyler istiyor. Mehmet'in yaptığı unutamadığım bir anıdır yani benim için."

Gelecekte Ahmet'in işitme kayıplı kardeşi Mehmet'le olmasını düşündüğü kardeşlik ilişkileri ve duyguları

Koşulların bu şekilde devam etmesi halinde kardeşi Mehmet'le hiç ayrılmayacağını düşünen Ahmet, gelecekte ilgili düşüncelerini açıklamıştır.

"Mehmet'le koşulların böyle olması halinde hiç ayrılmayacağımızı düşünüyorum. Zaten aile şirketinde beraberiz. Hayatımızın bundan sonraki bölümünde devamlı yani belki eşimden fazla zaman geçireceğim. Onun için Mehmet'le olan münasebetlerimiz yani ömrümüzün sonuna kadar, son nefesimizi verene kadar çok güçlü olacaktır. Hayattaki bütün engelleri beraber göğüsleyeceğiz. İşte kazancımızı beraber bölüşeceğiz, kaybedersek beraber kaybedeceğiz."

Ahmet'in diğer kardeşleriyle olan kardeşlik ilişkisi

Mehmet haricinde abisi ve ablası olduğunu ifade eden Ahmet, her ikisiyle de yakın olduğunu ifade etmiştir. Ahmet, diğer kardeşleriyle olan ilişkisini aşağıdaki şekilde tanımlamaktadır.

"Abim ve ablamla olan kardeşlik ilişkimizi tanımlamak gerekirse yani birbirimize karşı fedakâriz. Ondan sonra birbirimiz gerçekten sevdiğimizi düşünüyorum. Sevgi, hoş görüliyüz. Birbirimizin her şeyine koşuyoruz. Yani tam anlamıyla kardeşlik kelimesinin hakkını veren bir ilişkimizin olduğunu düşünüyorum."

Ahmet abisi ve ablasıyla olan kardeş ilişkilerinde herhangi bir farklılık olmadığını belirtmiş ve her konuyu her ikisiyle de konuşabildiğini ifade etmiştir.

Kardeşi Mehmet'in işitme kayıplı olduğunun öğrenilmesinden sonra yaşanan şoku kardeşleri ve anne babasıyla birlikte daha rahat atlattıklarını belirten Ahmet, ailenin tek çocuğu olması ve daha küçük bir aile olması halinde durumun daha kötü olabileceğini ifade etmiştir.

Çok kardeşli bir ailede büyümüş olmayı olumlu bir durum olarak değerlendiren Ahmet, kalabalık bir ailede büyümekle ilgili düşüncelerini detaylandırmıştır.

“Çok kardeşli olmak süper bir şey. Mesela çok kardeşli bir ortamda büyüdüğü zaman şöyle bir şey oluyor; sana ait bi şey olmuyor. Ortakçuları var dört tane... Kalabalık bir aile olduğu zaman daha candan oluyorsunuz, daha paylaşımcı bir insan oluyorsunuz, belki maddi şeylerinizi paylaşmak zorunda kalıyorsunuz ama kalbi şeylerde yol alıyorsunuz... Sonra ne oluyor biliyor musunuz? Sonra bi düşün zamanınız oluyor, ev tutulacak bakıyorsunuz annem bulmuş, işte efendime söyleyeyim dolap yaptırılacak ablan yapmış, falanca bir şey olmuş abin çözmüş, evin muslukları bozulmuş, Mehmet gitmiş yapmış, ev boyanacak üç kardeş beşkardeş aynı anda girmişsiniz çıkartmışsınız. Bu çok güzel bi duygu. Sonra o dönem içerisindeki evin tek çocuğu olanlar veya iki kardeş olanlar falan bakıyorsunuz onlarda bi yalnızlık var. Her şeyi kendisi halletmek zorunda, her şeyi kendisi çözmek zorunda, yardım edeni yok ve ben şimdi şimdi fark etmeye başlıyorum kalabalık ailedeki insanlar daha mutlular.”

Ahmet, işitme kayıplı kardeşiyle ilgili diğer kardeşlerine oranla daha fazla sorumluluk üstlendiğini bunun da kendisinin mizacından kaynaklandığını ifade etmiştir.

“Mehmet arabayı çarpsa beni arar. Parası bitse beni arar. Benim daha çok ilgileneceğimi, alakadar olacağımı, kızmayacağımı bilir. Mehmet’le ailede en çok ilgilenen olan benimdir yani. Bunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu benim kişisel özelliğim yani yapım, mizacım böyle. Abim de mesela Mehmet’le ilgi gamsız değildir ama önce bir firçalar sağlam kızar. Bende belki kızarım ama ben daha daha ölçülüym.”

Ahmet daha az kardeşli bir ailede büyümüş olması halinde hayatında olabilecek olan değişikliklerle ilgili düşüncelerini paylaşmıştır.

“Her şey farklı olurdu. Kişisel özelliğimin bile farklı olacağını düşünüyorum. Fedakarlık, diğerkâmlık, paylaşmak insanlık yönleriyle daha farklı bir özelliğim olurdu.”

Ahmet’in Mehmet ve Ailesiyle İlgili Sorumlulukları ve Bunlara İlişkin Düşünceleri

Geçmiş dönemdeki sorumlulukları

Ahmet, okula başlamadan önce işitme kayıplı kardeşi Mehmet’le ilgili olan sorumluluklarını aşağıdaki şekilde ifade etmiştir.

“Yani bize verdikleri sorumluluk işaret dili kullanmamaktı. Bizim çocukluk döneminde en dikkat ettiğimiz şey buydu. Yani Mehmet’le konuşmak. Bize verilen sorumluluk bu kadardı. Bunun haricinde Mehmet’le ilgili özel bir şey bizden talep etmediler.”

Mehmet okula başladıktan sonra da sorumluluklarında herhangi bir farklılık olmadığını açıklamıştır.

“Mehmet çok küçük yaşından itibaren sıkı bir eğitimden geçti. Bize düşen görevler belliydi. İşte az evvel de söyledim, bizden istenen tek şey Mehmet’e işaret dilini kullanmamak... Bize düşen görevi de mesela Mehmet bahçeye gitti, elma topladı. Ne yapıyorduk? Gidiyorduk bahçeye, elma topluyor, Mehmet’in fotoğrafını çekiyorduk. Ondan sonra annemle projeler hazırlıyorlardı falan filan. Yani o konularda bize düşen çok fazla bir şey olduğunu pek hatırlamıyorum.”

Alanyazına bakıldığında normal gelişim gösteren kardeşlerin özel gereksinimli kardeşleriyle ilgili evde çeşitli sorumlulukları üstlendikleri, bu sorumlulukların zaman zaman normal gelişim gösteren kardeşleri yorduğu ve kardeşlik ilişkisini bozmaya başladığı rapor edilmektedir (Gold, 1993; Varol, 2006). Özel gereksinimli kardeşlerle olan kardeşlik ilişkilerinin öncelikli olarak bakıcılık rolüne dayandığı görülmektedir. Kız kardeşlerine göre daha az üstlenseler de erkeklerin de özel gereksinimli kardeşlerine göz kulak olama, yemek yedirme, kıyafetlerini değiştirme gibi bakımlarıyla ilgili sorumluluk üstlendikleri görülmektedir (Hannah ve Midlarsky, 2005). Ahmet, Mehmet’in fiziksel bakıma ihtiyaç duymaması, özel bir bakıma gereksinimi olmaması ve eğitim sorumluluğunu annesinin üstlenmesi nedeniyle kardeşiyle ilgili sözel iletişim kurmak haricinde ek bir sorumluluk üstlenmemiş,

ailesinden böyle bir beklentiyle karşılaşmamıştır. Bu durumun da Ahmet'in işitme kayıplı kardeşine uyum sağlamasını kolaylaştırmış olduğu düşünülebilir.

Bu süreçte her ne kadar Mehmet'e normal gelişim gösteren bir çocuk gibi davranılıyor olsa da aile içerisindeki bazı sorumlulukların Mehmet'e verilmediğini belirten Ahmet, insanlarla iletişim kurularak yerine getirilen sorumlulukların daha çok kendisine verildiğini ifade etmiştir.

"Kardeşimden farklı olarak elektrik faturası yatırmaya giderdim, su faturası yatırmaya giderdim. Tabi Mehmet bunun gibi faaliyetler yapmadı benim yaşımdayken. Mehmet'in de muhakkak yaptığı şeyler vardı ama çok da aşırı derecede iletişim gerektiren şeylerde biz yapıyorduk."

Ancak bu durumun Mehmet'in koklear implant ameliyatından sonra farklı bir boyut kazandığını belirten Ahmet, kardeşinin ameliyat sonrasında ve insanlarla iletişim gerektiren konularda daha fazla sorumluluk aldığını aşağıdaki şekilde ifade etmiştir.

"Mehmet'i şimdi iki şeyde değerlendirmemiz lazım. Mehmet'i tek bir şekilde değerlendirsek hata ederiz. Şimdi bir implanttan öncesini değerlendirmemiz lazım, bir de implanttan sonra olarak ele almamız lazım. İmplanttan sonraki süreçte çok daha şeye dönüştü olay. Mehmet her şeyi yapar bırak gitsin, her şeyi anlar her şeyi konuşur, her şeyi yapar muhabbetine geçti."

Günümüzde erken yaşta koklear implant olan ileri ve çok ileri derecede işitme kayıplı kişilerde çok hızlı bir şekilde dil gelişimi sağlandığı belirtilmektedir (Tait, Nikolopoulos ve Littman, 2007). Kardeşinin koklear implant olduktan sonra hızlı bir dil gelişimi sağladığı belirten Ahmet, artık Mehmet'in her türlü sorumluluğun altından kalkabilecek hale geldiğini ifade etmiştir. İşitme kayıplı kardeşin implant sonrasında insanlarla iletişim kurarken daha yeterli hale gelmesi aile içerisinde aldığı sorumlulukların niteliğini değiştirdiği görülmektedir. Bununla birlikte okul döneminde yapılması gereken işler olduğunda kendisinin yerine getirdiğini, bir sorun olduğu zaman kendisinin çözdüğünü belirten Ahmet, yaptığı işleri aşağıdaki şekilde açıklamıştır.

"Mehmet'le ilgili bir şey olduğu zaman o dönemde ben çözüyordum. Mehmet'in işte bazen hastanede işleri oluyordu onları hallediyordum. Bazen okula evrak götürülüp getirilmesi gerekiyordu Mehmet'le ilgili. Onları getiriyordum götürüyordum. Mehmet'i doktora götürüp getirme, işitme cihazlarının pili için raporları teslim etme gibi resmi evrak işleri oluyordu. Bu gibi Mehmet'in ihtiyaçlarını karşılıyorduk yani."

Alanda kardeşler özel gereksinimli kardeşlerinin bakımlarıyla ilgili sorumluluklarının yanında başka sorumluluklar da edinebildiği belirtilmektedir (Howe ve Recchia, 2008). Özellikle işaret dili kullanan işitme kayıplı kişilerin kardeşlerinden işaret dili tercümanlığı yapması beklenilebilmektedir (Tattersal ve Young, 2003). Kardeşinin bakımıyla ilgili herhangi bir sorumluluğu bulunmadığını ve tek sorumluluğun sözel dil kullanması gerektiğini belirtmekle birlikte Ahmet'in işitme kayıplı kardeşinin okula başlaması ve kendisinin yaş olarak büyümesi ile hem kardeşine hem de ailesine ilişkin sorumluluklarının arttığı söylenebilir. Bu sorumluluklarının bakımdan ziyade bürokratik işlemlerle ilgili olduğu görülmektedir.

Kişisel özelliklerinden dolayı kendisini kardeşiyle ilgili olarak sorumlu hissettiğini belirten Ahmet, işitme kayıplı kardeşiyle ilgili diğer kardeşlerine oranla daha fazla sorumluluk üstlendiğini ifade etmiştir.

"Mehmet arabayı çarpsa beni arar. Parası bitse beni arar. Benim daha çok ilgileneneğimi, alakadar olacağımı bilir. Kızmayacağı bilir falan filan. Mehmet'le ailede en çok ilgilenecek olan benimdir yani. Bunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu dediğim gibi benim kişisel özelliğim yani yapım böyle yani mizacım böyle."

Ahmet, bu durumun Mehmet'in işitme kayıplı olmasından kaynaklanmadığını ifade etmiştir.

“Kendimi Mehmet’le ilgili sorumlu hissetmemin nedeni biraz Mehmet’in yapısal özelliğiyle alakalı. Mehmet şey ruhlu bir insan. Özgür ruhlu bir insan. Biraz böyle ama an olur hallolur gider gibi bir tabiata sahip. Yoksa onun işitime engelli olmasından veya bir şeyi başaramayacağından dolayı değil.”

Gelecekte Ahmet’in Mehmet’le ilgili üstlenebileceği sorumluluklar

Ahmet işitme kayıplı kardeşi Mehmet’in kimseye ihtiyaç duymadan hayatını idare edebilecek bir konumda olduğunu belirtmiştir.

“Mehmet şu anda bana, anneme, babama ihtiyaç duymadan hayatını idare edebilecek konumda bir insan. İnsanlarla iletişim kurabilir. İş hayatında başarılı olabilir. Efendime söyleyeyim bir evi rahatça geçindirebilir. Mehmet gider internetini de açtırır, televizyonunu da açtırır, Mehmet’e desen ki git kardeşim Kars’ta yaşa, Kars’ta Ahmet’e Mehmet’e Hüseyin’e ihtiyaç duymadan yaşar.”

Ayrıca Ahmet Mehmet’le ilgili olarak gelecekte kendini sorumlu hissettiği konuları paylaşmıştır.

“Mehmet’in evlenmesi, evlilik kurması, emekli olması efendime söyleyeyim işte hayatını kazanması, kendi açımdan bunu bir sorumluluk olarak hissediyorum yani. Ama dediğim gibi bu tekrar söylüyorum, engelli olmasıyla alakalı bir duygu değil. Bu tamamen Mehmet’in yapısal özelliğiyle alakalı bir şey.”

Alanyazın incelendiğinde özel gereksinimli kardeşi olan yetişkinlerin evlenmek gibi nedenlerle evden ayrılmış olmalarına karşın yine de ailelerine ve kardeşlerine destek sağlamaya devam ettikleri görülmektedir (Pricho, Patrick ve Burant, 1996). Ayrıca normal gelişim gösteren kardeşlerin, evden ayrıldıkları sonrasında özel gereksinimli kardeşlerine sağladıkları işlevsel yardım miktarı azalmasına rağmen kardeşlik ilişkilerinde değişme olmayabilmektedir (Pricho vd., 1996). Ahmet’in bu dönemde evlenip evden ayrılmış olmasına rağmen işitme kayıplı kardeşiyle ilgili konularda sorumluluk almaya devam ettiği ve kardeşine işlevsel yardımlarda bulunduğu görülmektedir. Bu durumun Ahmet ve işitme kayıplı kardeşi arasında güçlü bir kardeşlik ilişkisi olduğunu gösterdiği düşünülebilir. Ayrıca kardeşinin candan ve hoşgörülü bir karakteri olduğunu belirten Ahmet, kardeşinin bu yapısal özelliklerinin evlilik hayatına da olumlu etkisi olduğu ifade etmiştir.

Anne Babalarının Ahmet ve Mehmet'e Karşı Tutumları

Mehmet'in işitme kayıplı olduğunun anlaşılmasından sonra anne ve babasının hiçbir zaman olumsuz bir ruh haline bürünmediklerini belirten Ahmet, yine de anne babasının bu durumdan duygusal olarak etkilenmiş olabileceğini ifade etmiştir.

"Ben ailemden şöyle şeyler duymadım. Ya Allah'ım bu bizim başımıza neden geldi? Niye böyle oldu? Niye biz? Ondan sonra niye bu çocuk böyle? Bu çocuk niye konuşmıyor? Falan gibi ben hiç olumsuz bir şey duymadım, şahit olmadım. Ama tabii gönül dünyalarında muhakkak etkisi vardır."

Babasının maddiyat veya başka nedenler için K şehrinde ve ailesinden ayrı kalmayı reddettiğini belirten Ahmet, kardeşinin özel eğitim alabilmesi için K şehrinde E şehrine taşınmak zorunda kaldıklarını, anne babasının kardeşiyle ilgili olumsuz karşıladığı tek durumun bu olduğunu ve bu düşüncenin günümüzde de devam ettiğini belirtmiştir.

"Babam mesela şunu derdi. Hala da sorsam bunu der, K şehrinde E şehrine kadar yoluma altın döşeseler ben yine K şehrinde E şehrine gelmezdim. Bu çocuk böyle olunca geldim. Ben buraya gelmek istemiyordum. Benim babamdan veya annemden duyduğum tek olumsuz cümle bu, yani ailemin bakış açısını bu."

Anne babasının Mehmet'e ve kendisine karşı tutumlarını değerlendiren Ahmet, anne babasının kendisine ve kardeşine karşı tutum ve davranışlarında bir fark olmadığını vurgulamıştır.

"Mehmet bizim için bir işitme engelli bir birey olarak algılanmadı. Yani Mehmet'e ayrı bir muamele yapılmadı. Mehmet evimizin 3. erkek çocuğuydu. Sadece işitme engelli doğmuştu. Onun haricinde Mehmet'e özel bir muamele yapılmadı. Eğitimlerini hariç tutuyorum. İşte konuşmaya özen gösteriliyordu, yüksek sesle konuşuluyordu. Bunlar müstesna. Onun haricinde anne babamın Mehmet'e karşı özel bir davranış yoktu."

Ahmet'in anlattıklarına göre anne babaları kısa sürede yaşadığı şok ve üzüntünün üstesinden gelerek çocukları için neler yapabileceklerini araştırmış ve bu alanda en iyi eğitimi alabileceğini düşündükleri bir kurumda aile eğitimi programına başlamışlardır. Alanyazında da belirtildiği gibi özel gereksinimli çocukların anne baba tutumları kardeşlerinin de özel gereksinimli kardeşine tutumlarını etkilediği görülmektedir (Verte, Reyers ve Buysee, 2003; Marks, Matson ve Barraza, 2005). Alanyazınla karşılaştırıldığı zaman Ahmet'in işitme kayıplı bir kardeşinin olmasıyla ilgili şok yaşadından sonra işitme kayıplı kardeşinin durumunu kavramaya çalıştığı ve kısa sürede kardeşinin işitme kayıplı olmasını kabullendiği görülmektedir. Bu durumun anne babasının tepkilerine bağlı olarak geliştiği söylenebilir. Ahmet'in ifadesine göre anne ve babası da ilk üzüntüyü atlattıktan sonra hemen çözüm arayışına girerek çocuklar için en doğru olduğunu düşündükleri yöntemle eğitime başlamışlardır.

İnsanların Mehmet'in İşitme Kayıplı Olduğunu Öğrendiklerindeki Tepkileri ve Ahmet'te Uyandırdığı Duygular

Ahmet, kardeşinin işitme kayıplı olmasının kendisi için saklanması gereken özel bir konu olmadığını ve arkadaşlık ilişkilerine herhangi bir etkisinin olmadığını ifade etmiştir.

"Mehmet'in işitme kayıplı olduğunu bütün arkadaşlarıma söyledim. Yani şimdi şöyle bir şey oluyor, okula gidiyorsun, işte ne oluyor mesela işte nerelisin? K'liyim. Ne işin var burada? Anlatıyorsun hayat hikâyeni. Diyorsun ki işte K'liyiz, K şehrinde yaşıyorduk. İşte kardeşim işime engelli olduğu için buraya taşındık. Onu söylerken de yani böyle herhangi çekincemiz şeyimiz olmuyordu yani... Mehmet'in arkadaşlık ilişkilerimle ilgili herhangi bir engel veya olumlu bir katkısı olmadı."

Ahmet, işitme kayıplı kardeşi olduğunu öğrenen arkadaşlarının tepkilerini aşağıdaki şekilde açıklamıştır.

“Mehmet için dilsiz mi diyenler oluyordu. Mesela yok diyorsun dili var falan ondan sonra anlatman gerekiyor işte tat mi falan sorular soruluyor. Yok diyorsun işte anlatmaya başlıyorsun öyle değil. İşitme cihazı var kulağında duyuyor, konuşuyor falan gibi anlatıyorsun yani insanlar ilk böyle sorular soruyorlar. İlk anlattığım zaman böyle tepkiler verebiliyorlar yani.”

Ahmet, arkadaşlarının, öğretmenlerinin ve diğer insanların verdikleri tepkilerin kendisi üzerindeki etkileri aşağıdaki şekilde ifade etmiştir.

“Bu tepkilerin benim üzerimde çok bir etkisi yoktu açıkçası. Çünkü Mehmet çok hızlı geliyordu. Konuşma anlama noktasında çok hızlı ilerliyordu. Mehmet’te bir eksiklik olmadığını bildiğim için bu bende bir acıma duygusu veya işte toplum içerisinde kardeşin işitme engelli olduğundan dolayı bir rencide olma duygusu yaratmıyordu.”

Mehmet’i ilk defa gören insanların işitme kayıplı kardeşinin konuşamadığını ve işaret diliyle iletişim kurabildiğini düşündüklerini belirten Ahmet, insanlara kardeşiyle ilgili yaptığı açıklamaları aşağıdaki şekilde paylaşmıştır.

“İnsanın etrafında, çevresinde işitme engelli yoksa onlar olayı nasıl zannediyorlar? Şöyle zannediyorlar; mesela işitme engelli bir kardeşim var. Ne yapar bu? Konuşamaz, el hareketleri falan yapar. İlk önce onun öyle olmadığını anlatıyorsun. Onu hadi ya diyor, sonra nasıl olur bu? İşte diyorsun ki bunlar kulak arkası cihazlar kullanıyorlar. Sonra diyorsun ki işte Mehmet erken yaşta diyorsun ki bak işte implant diye bir şey var, böyle bir ameliyat oldu. Duyuma eşiği daha yüksek noktalara çıktı. Şu anda benim kadar en azından sese karşılık verebilecek düzeye falan diyorsun... İnsanlar Mehmet’i gördüklerinde şaşırıyorlardı. O zaman da mutlu oluyorsun. Ondan sonra şunu diyorlar. İşte seni ve aileni şey yapıyorlar, takdir ediyorlar. Bu da bizim hoşumuza gidiyordu.”

İnsanların kardeşiyle ilgili tepkilerini anlayışla karşıladığını belirten Ahmet, Mehmet’in işitme kaybı yerine zihinsel engelli olması durumunda aynı tepkiyi verebileceğinden emin olmadığını ifade etmiştir.

“İnsanları anlayışla karşılıyorduk. Ama kardeşim zihinsel engelli olsaydı aynı tavrı verebilir miydim? Bilemiyorum.”

Alanyazın incelendiğinde özel gereksinimli kardeşi olan çocukların arkadaşlarına bahsetmekten çekindiği ve sadece en güvendiği arkadaşlarına kardeşinin özel gereksiniminden bahsettiği görülmektedir (Hames, 2008). Çünkü çocuk arkadaşları tarafından etiketleneneceğini düşünmekte ve özel gereksinimli kardeşiyle ilgili farklı yorumlarla yüzleşmek zorunda kalacağını düşünmektedir (Stalker ve Connors, 2003). Ancak alanyazının aksine Ahmet, işitme kayıplı kardeşi olduğunu arkadaşlarına bahsetmekten çekinmemiş ve arkadaşlarının kardeşinin özel gereksinimiyle ilgili sordukları sorulara cevap vermiştir. Bunun nedeni olarak işitme kayıplı kardeşin özel gereksinim durumunun görece diğer gereksinimli çocuklara göre daha kabullenilebilir olması, kardeşinin aldığı özel eğitimle kendisini kısa sürede geliştirmesi olduğu ileri sürülebilir. Bu görüşü Ahmet’te destekler biçimde kardeşinde işitme kaybı yerine farklı bir engel türünün olması ve aldığı eğitimle gelişme göstermemesi halinde tepkisinin ve duygularının çok farklı olacağını da sözlerine eklemiştir.

Mehmet’in İşitme Kayıplı Olmasının Ahmet’in Hayatına Etkileri

K şehriden E şehrine taşınma ve Ahmet’in üzerindeki etkileri

Mehmet’in işitme kayıplı olması nedeniyle E şehrine eğitim için gidip gelmelerin başladığını belirten Ahmet, bir süre sonra E şehrine tamamen yerleşme fikrinin ortaya çıktığını ifade etmiştir.

“Mehmet’in işitme kayıplı olduğunu öğrendik. Daha sonra işitme engelinin herhangi bir tedavisi olmadığını öğrendik... Bizim öğrendiğimiz şey, E şehrinde işitme kayıplı çocuklara eğitim veren bir kurumun olduğu, Mehmet’in buraya giderse en azından işaret dili yerine konuşmayı öğrenebileceğiydi. Tabi bu durum karşısında ailecek hüznünlüydük. Çünkü E şehrine gelip gitmeler başladı. K şehrini terk etmemiz gerektiği fikri ilk o zaman ortaya çıktı...”

Düşünün, yaşadığınız çevreden uzaklaşmak zorunda kalıyorsunuz. Yakın bir gelecekte bunu yapmak zorunda olduğunuzu görüyorsunuz.”

Alanyazın incelendiğinde aileye yeni katılan bebeğin özel gereksinimli bir çocuk olması halinde ailedeki tüm bireylerin hayatlarında değişikliğe ve yeni bir yaşam tarzına uyum sağlamayı gerekli kıldığı görülmektedir (Pipp-Siegal, Sedey ve Yoshinaga-Itano, 2002; Jackson ve Turnbull, 2004). Kardeşinin işitme kayıplı olması, Ahmet’in de hayatında önemli değişiklikler yaşanmasına neden olmuştur. İşitme kayıplı kardeşinin özel eğitim alabilmesi için K şehrinden E şehrine taşınması, Ahmet tarafından hayatının seyrini tamamen değiştirdiği şeklinde yorumlanmaktadır. E şehrine taşınma sonrasında bütün sosyal çevresi, akademik hayatı ve dünya görüşü değişmiştir.

Mehmet’in özel eğitim almaya başlamasıyla işitme engelliler öğretmenliğini ve üniversitede özel eğitim bölümü olduğunu öğrendiğini belirten Ahmet, bu durumun hem kendisinin hem de yakın arkadaşlarının kariyer seçimini etkilediğini belirtmiştir.

“İlgini işitme engelliler öğretmenliği çekiyor. İşte o alanları yazmaya çalıştık. Mesela arkadaşım o sene o alanı yazdı gitti. Arkadaşımın o dönemde işitme engelli bölümünü seçmesinde Mehmet’in etkisi vardır... Mesela benim sözler bir puanım oraya yeterli olmuş olsaydı, orayı tercih edebilirdim.”

Alanyazın incelendiğinde özel gereksinimli kardeşin durumun ergenlerin kariyer seçiminde önemli bir etkisi olduğu öne sürülmektedir (Buhrmester ve Furman, 1990; Tattersal ve Young, 2003). Ahmet’in kariyer seçiminin başlangıç aşaması olan üniversite tercihlerinde de kardeşinin özel gereksiniminin etkili olduğu söylenebilir. Ahmet üniversite tercihlerinde işitme engelliler öğretmenliği bölümüne yerleşerek hem kardeşinden edindiği tecrübeyi bölümü okurken kullanmayı amaçladığı hem de işitme engelliler öğretmenlerinin diğer branşlara oranla iş bulma ihtimalinin daha yüksek olmasının etkili olduğu düşünülebilir. Ahmet sadece kendisi için değil aynı zamanda arkadaşlarının da işitme engelliler öğretmenliği bölümüne ilgi duymasında etkili olduğu ifade etmiştir.

Mehmet’in işitme kayıplı olmasının akrabalık ve evlilik ilişkilerine etkisi

Ahmet kardeşinin işitme kayıplı olmasının akraba ilişkilerine etkilerini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir.

“Biz Mehmet’in işitme engelli olduğu ilk yıllarda K şehrine çok gidip gelmemeye başladık. Akrabalarla görüşmemeye başladık. Çünkü annem akrabaların Mehmet’e farklı davranmalarından veya Mehmet’e farklı işaret hareketlerinde bulunmalarından rahatsız oluyordu. Öyle olunca birazcık akraba ilişkilerinde bir geri duruş başladı... Ancak bu durum hani çok uzun soluklu bir şey değildi. Yani yıllarca süren bir süreç değildi. O işte Mehmet’in sesleri öğrendiği ilk gelişim evreleriydi.”

Alanyazın incelendiğinde normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli kardeşlerinden dolayı akraba ilişkilerinin etkilenmediği görülmektedir (Gözün-Kahraman ve Soylu-Karadayı, 2015). Ahmet işitme kayıplı kardeşinin sözel dil gelişiminin olumsuz yönde etkilenmemesi için K şehrine yaptıkları ziyaretleri azalttıklarını ifade etmiştir. Bu durum bir süreliğine de olsa akraba ilişkilerinin etkilenmesine neden olduğu, Mehmet’in çevresindeki insanlarla sözel iletişim kurma konusunda yeterli hale geldikten sonra akraba ilişkilerinin normale döndüğünü göstermektedir.

İşitme kayıplı bir kardeşinin olmasının evlilik hayatına olan etkisini aşağıdaki gibi değerlendirmektedir.

“Mehmet eve geldiği zaman ev şenleniyor. Mesela K şehrinden benim kayınvalidem geliyor, onlar geldiği zaman Mehmet’le olan diyalog farklı oluyor. O andaki neşesi ondan sonra konuşması, olayları anlatışı, erkeklerin yanında çok gülmeyen kadınlar kahkahalar atıyor... Ben yeni evli olduğum için şu ana kadar herhangi bir olumsuz etkisi olmadı. Pek olumsuz bir şey olacağını da zannetmiyorum. Mesela eşim de Mehmet’i çok seviyor. Çok sevimli buluyor.”

Eşimin de dini duyguları yoğundur. Ondan sonra o noktada da kadınla erkek arasındaki ilişkilere dikkat eder ama mesela dün Mehmet'e diyor böylede bir sarılıp yanaklarını sıktırasım geliyor diyor. O boyutta seviyor yani Mehmet'i."

Mehmet'in işitme kayıplı olmasının Ahmet'in hayatına olan etkilerini yorumlaması

Geçmişini düşündüğü zaman kardeşinin işitme kayıplı olmasını hayatına etkisinin çok büyük olduğunu belirten Ahmet, bu durumun hayatının seyrini tamamen değiştirdiğini ancak bu durumun tesadüf olmadığını ifade etmiştir.

"Ben Mehmet'in işitme engelli olmasının tesadüfi bir şey olmadığını düşünüyorum. Başta bizim için olumsuz gibi görünen şeylerin hayatımıza çok olumlu katkılar sunduğunu düşünüyorum... K şehrine gittiğim zaman, K şehrindeki arkadaşlarımla, eşimle dostumla aynı duyguyu yaşamadığımı görüyorum. Onlar da dindar olarak kendini tanımlıyorlar ben de kendimi dindar olarak tanımlıyorum. Ama hayata bakış açımızın bile çok farklı olduğunu görüyorum. Bizi farklılaştıran şey nedir? İşte bizim Mehmet'in işitme engelli olmasından dolayı bizim buraya gelmemiz. Yani hayatıma etkisi çok büyük. Bunlar bir kaç tane örneği, tabi söylediğim örnekler de benim için önemli olanlar. Mesela ben K şehrinde yaşasaydım belki üniversite hayatım olmayacaktı veya olsaydı daha farklı olacaktı. Böyle bir iş yeri sahibi olma ihtimalimin düşük olduğunu düşünüyorum. Yani bu hayat ondan sonraki dönemlerde de bize farklı şeyler gösterdi. Hayatımızın seyri tamamen değişti."

Bu görüşmenin 15, 20 yıl önce yapılması ve hislerinin sorulması halinde okulunun değişmesi, K şehirden taşınmaları, arkadaşlarından uzaklaşması gibi birçok olumsuzluk sayabileceğini belirten Ahmet, bu gün için hayatından çok memnun olduğunu ve olumsuz bir durum sayabilmesinin çok zor olduğunu ifade etmektedir. Kardeşinin işitme kayıplı olmaması halinde kendisinin K'li Ahmet olacağını ifade eden Ahmet, K şehrinde kalması halinde bu günkü kadar mutlu olamayacağını düşündüğünü belirtmiştir.

"Bu röportajı benimle 15-20 yıl önce yapsaydınız o zaman derdim ki size yani işte E şehrine gelmek zorunda kaldık, okulum değişti, ondan sonra işte mahalledeki arkadaşlarımdan ayrılmak zorunda kaldım gibi bir sürü şey sayabilirdim. Ama bu gün için olumsuz bir şey sayabilmem mümkün değil... Mesela bizim işte şey vardır Erzurumlu İbrahim Hakkı diye bir şairimiz vardır. Mesela bunu çok Yunus Emre falan da söyler Mevlana da söyler de o aklıma geldi. Mesela diyor ki "Bir işi murat etme, olduysa Haktandır o reddetme, görelim Mevlam ne eyler, ne eylerse güzel eyler." diyor. Sonra devamında şöyle diyor. " Hak şerleri hayr eyler, zan etme ki ğayr eyler, Arif anı seyr eyler görelim Mevlam ne eyler, ne eylerse güzel eyler." Diyor. Mesela o gün söyledim ya Mehmet'in işitme engelli doğması, bizim buraya gelmemiz ilk bakışta büyük bir musibet. Aman Allah, bir çocuk işitme engelli duyamayacak bu bir felaket. İkinci felaket K şehirden E şehrine göçmek durumunda kalıyorsun. Ama bu günde baktığınız zaman iyi ki E şehrine gelmişim diyorum. E, bir bakıyorsunuz Cenab-ı Allah size yeni bir hayatın kapılarını açıyor."

Sonuç ve Öneriler

Bir yaşam öyküsü olan bu çalışmanın bulguları, işitme kayıplı kardeşinin Ahmet'in hayatının bütün aşamalarında önemli bir yer tuttuğunu ortaya koymaktadır. Kardeşinin doğması sonrasında aile içerisinde oluşan mutluluk duygusu kardeşinin işitme kayıplı olduğunun anlaşılmasından sonra yerini üzüntüye bırakmıştır. Kardeşinin işitme kayıplı olmasını tevafuk olarak değerlendiren Ahmet, kardeşiyle ilgili sorumluluğunun olmaması, anne baba tutumlarının bütün çocuklarına karşı eşit olması ve kardeşinin dil gelişiminin özellikle implant ameliyatı sonrasında hız kazanmasıyla yaşadığı üzüntü kısa sürmüştür.

Ahmet'in işitme kayıplı kardeşinin hayatı üzerine olan etkilerini yaşamının farklı dönemlerinde farklı şekillerde değerlendirdiği görülmektedir. Çocukluk döneminde kardeşinin işitme kayıplı olmasının hayatına olan etkilerinin o dönemde sorulması halinde K şehirden göç etmek, akrabalarından uzaklaşmak ve yeni bir Sosyo-kültürel ortama ayak uydurmak gibi nedenlerden dolayı bu durumu

olumsuz olarak değerlendireceğini ifade etmiştir. Günümüzde ise kardeşinin işitme kayıplı olma durumunun akademik, iş ve sosyal hayatına olan etkilerini değerlendirdiğinde hayatına genel olarak olumlu bir etkisinin olduğunu düşünmektedir. Benzer biçimde Ahmet'in güçlü dini duygularının olması, olayları Allah'ın taktiri olarak görmesi, işitme kayıplı kardeşini benimsemesine ve hayatına olan etkilerini olumlu biçimde yorumlamasına yardımcı olduğu ileri sürülebilir.

Yapılan bu araştırmayla işitme kayıplı kardeşi olan normal gelişim gösteren bir kişinin yaşam öyküsüne odaklanılmış ve işitme kayıplı kardeşe sahip olmanın hayatının nasıl etkilediği anlaşılmasına çalışılmıştır. Ancak işitme kayıplı kardeşe olan kardeşlik ilişkisinin daha iyi anlaşılabilmesi gereği doğrultusunda, tek katılımcıyla yapılan çalışmaların yanı sıra daha fazla katılımcıyla yapılan farklı araştırma desenleriyle işitme kayıplı kardeşe olan kardeşlik ilişkisini ortaya çıkartan daha fazla bulgu elde edilebilir. Ayrıca normal gelişim gösteren bireylerin işitme kayıplı kardeşleriyle olan kardeşlik ilişkileri, gelişim dönemlerine göre ayrı ayrı incelenebilir ve kardeş ilişkilerini etkileyen faktörler olan; kardeşlerin doğum sırasına, kardeşler arası yaş farkına, kardeşlerin cinsiyetine, kardeş sayısına, aile büyüklüğüne, ailenin sosyo ekonomik yapısına ve ebeveyn tutumlarına göre farklılık gösterip göstermediği araştırılabilir. Yapılan araştırma bulgularından yola çıkarak normal gelişim gösteren kişilerin işitme kayıplı kardeşiyle olan kardeşlik ilişkilerini destekleyici eğitim programları geliştirilebilir. Bunun yanında işitme kayıplı çocuğu olan ailelere uygulanan aile eğitim programlarına normal gelişim gösteren kardeşin de dâhil olduğu programlar geliştirilebilir.

Kaynaklar / References

- Ahmetoğlu, E. ve Aral, N. (2004). Zihinsel engelli çocukların kardeş ilişkilerinin anne ve kardeş algılarına göre değerlendirilmesi, Ankara Üniversitesi Ev Ekonomisi Yüksek Okulu, *Bilimsel Araştırma ve İncelemeler*, Yayın No: 6, Ankara.
- Akkök, F. (2003). Farklı özelliğe sahip çocuk aileleri ve ailelerle yapılan çalışmalar. A. Atman (Ed.). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş* içinde (ss.121-142). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Alagözoğlu, E. (2016). *Otizm spektrum bozukluğundan etkilenmiş kardeşi olan bireylerin aileleri ile ilgili duygu ve düşünceleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Altınay, Ş. (2000). İtme kayıplı kardeşe sahip bireylerin sürekli kaygı ve uyum düzeylerinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Ariel, C. (2006). *Voices from the spectrum: Parents, grandparents, siblings, people with autism and professionals share their wisdom*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Atasoy, S. (2002). *Engelli (otistik) kardeşe sahip olan bireylerin kardeş ilişkilerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Atkinson, A. (1998). *The life story interview*. London: Sage.
- Bat-Chava, Y., & Martin, D. (2002). Sibling relationships for deaf children: The impact of child and family characteristics. *Rehabilitation Psychology*, 47(1), 73.
- Begun, A. L. (1989). Sibling relationships involving developmentally disabled people. *American Journal on Mental Retardation*, 93(5), 566-574.
- Bogdan, R. C. & Biklen, S. K. (2007). *Qualitative research for education an introduction to theories and methods*. (5th ed.). Boston: Pearson.
- Buhrmester, D., & Furman, W. (1990). Perceptions of sibling relationships during middle childhood and adolescence. *Child Development*, 61, 1387- 1398.
- Burcu, E. (2011). Türkiye'deki engelli bireylere ilişkin kültürel tanımlamalar: Ankara örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(1), 37-54.
- Cole, E. B., & Flexer, C (2007). *Children with hearing loss: Developing listening and talking, birth to six*. San Diego, Oxford, Brisbane: Plural Publishing.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (4th ed.). USA: Sage.
- Crnicek, K. A., Friedrich, W. N., & Greenberg, M. T. (1983). Adaptation of families with mentally retarded children: A model of stress, coping, and family ecology. *American Journal of Mental Deficiency*, 88(2), 125-138.
- Dunn, J. (1983). Sibling relationships in early childhood. *Child Development*, 54 (4), 787- 811.
- Dunn, J. (1995). *İkinci çocuk*. H. Aşıroğlu (Çev.). İstanbul: Papirüs Yayınevi.
- Dunn, J. (2005). Commentary: Siblings in their families. *Journal of Child Psychology*, 19(4), 654-657.
- Doğan, M. (2010). Comparison of the parents of children with and without hearing loss in terms of stress, depression, and trait anxiety. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 2(3), 231-253.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde araştırma yöntem ve metodlarına giriş: Nitel, nicel ve eleştirel kuram metodolojileri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erişirgil, M. E. (1917). Hayatiyyat ve ahlak. *Sosyoloji Dergisi*, 1(4), 173-177.
- Furman, W. and Buhrmester, D. (1985). Children's perceptions of the qualities of sibling relationships. *Child Development*, 56(2), 448-461.
- Fussell, J.J., Macias, M.M. and Saylor, C.F. (2005). Social Skills and Behaviour Problems in Children with Disabilities with and without Siblings. *Child Psychiatry and Human Development*, 36(2), 227-241.
- Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş*. A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu (Çev. Edt.). Ankara: Anı.
- Gold, N. (1993). Depression and social adjustment in siblings of boys with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 23(1), 147-163.
- Gözün-Kahraman, Ö. ve Soylu Karadayı, N. (2015). Engelli kardeşe sahip olan çocukların engelli kardeşleriyle deneyimlerine ilişkin görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, Uluslararası Katılımlı III.Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi "Erken Müdahale"* Ankara: Hacettepe Üniversitesi, s.390-408.

- Güler, A., Halıcıoğlu, M. B. ve Taşgın, S. (2015), *Sosyal bilimlerde nitel araştırma* (2. Baskı). Ankara: Sözkese Matbaacılık.
- Hames, A. (2008). Siblings' understanding of learning disability: A longitudinal study. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 21(6), 491-501.
- Hannah, M. E., & Midlarsky, E. (2005). Helping by siblings of children with mental retardation. *American Journal on Mental Retardation*, 110(2), 87-99.
- Howe, N., & Recchia, H. (2006). Sibling relations and their impact on children's development. *Encyclopedia on Early Child Development*, 1, 1-8.
- Jackson, C. W., & Turnbull, A. (2004). Impact of deafness on family life a review of the literature. *Topics in Early Childhood Special Education*, 24(1), 15-29.
- Kara, E. (2008). Zihinsel engelli çocukları olan ailelerin çocuklarının durumunu dini açıdan değerlendirmeleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26(26-27), 317-331.
- Koester, L. S., & Meadow-Orlans, K. P. (1990). Parenting a deaf child: Stress, strength and support. In D.F. Moores ve K.P. Meadow-Orlans (Eds.), *Educational and developmental aspects of deafness* (pp. 299-320). Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Kramer, L., & Gottman, J. M. (1992). Becoming a sibling:" With a little help from my friends.". *Developmental Psychology*, 28(4), 685.
- Lewis, K. D. (2007). How to parent chronically III school - aged children and their siblings. *Rehabilitation Nursing*, 32(6), 225-233.
- Luterman, D. (1997). Emotional aspects of hearing loss. *The Volta Review*, 99(5), 75-83.
- Marks, S. U., Matson, A., & Barraza, L. (2005). The impact of siblings with disabilities on their brothers and sisters pursuing a career in special education. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 30(4), 205-218.
- Marschark, M. (1997). *Psychological development of deaf children*. Oxford University Press on Demand.
- Mitchell, R. E. and Karchmer, M. A. (2004). Chasing the mythical ten percent: Parental hearing status of deaf and hard of hearing students in the United States. *Sign Language Studies*, 4 (2), 138-163.
- Moore, M., Howard, V. and McLaughlin, T. F. (2002). Siblings of children with disabilities: A review and analysis. *International Journal Of Special Education*. Vol, 17, 48-64.
- Nealy, C. E., O'Hare, L., Powers, J. D. and Swick, D. C. (2012). The impact of autism spectrum disorders on the family: A qualitative study of mothers' perspectives. *Journal of Family Social Work*, 15 (3), 187-201.
- Phelps, K. W., Hodgson, J. L., McCammon, S. L. and Lamson, A. L. (2009). Caring for an individual with autism disorder: A qualitative analysis. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 34 (1), 27-35.
- Pipp-Siegel, S., Sedey, A. L. and Yoshinaga-Itano, C. (2002). Predictors of parental stress in mothers of young children with hearing loss. *Journal of deaf studies and deaf education*, 7(1), 1-17.
- Powell, T. H. and Ogle, P. A. (1985). *Brothers and Sisters: A Special Part of Exceptional Families*. Baltimore: Paul H. Brooks Publishing.
- Pruchno, R. A., Patrick, J. H. and Burant, C. J. (1996). Aging women and their children with chronic disabilities: Perceptions of sibling involvement and effects on well-being. *Family Relations*, 45(3), 318-326.
- Raghuraman, R.S. (2008). The emotional well-being of older siblings of children who are deaf or hard of hearing and older siblings of children with typical hearing. *The Volta Review*, 108(1), 5-35.
- Ray, B. E. (2014). *The experiences of hearing siblings when there is a deaf child in the family*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. New Zealand: Canterbury Te Whare Wananga o Waitaha Christchurch University.
- Riessman, C. K. (2008). *Narrative methods for the human sciences*. Sage.
- Rodger, S. and Tooth, L. (2004). Adult siblings' perceptions of family life and loss: A pilot case study. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 16(1), 53-71.
- Seggie, F. N. ve Bayyurt, Y. (2015). *Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Seltzer, G. B., Begun, A., Seltzer, M. M. and Krauss, M. W. (1991). Adults with mental retardation and their aging mothers: Impacts of siblings. *Family Relations*, 40(3), 310-317.
- Stalker, K. and Connors, C. (2004). Children's perceptions of their disabled siblings: 'she's different but it's normal for us'. *Children ve Society*, 18(3), 218-230.

- Stoneman, S., Brody, G.H., Davis, C.H. and Crapps, J.M. (1988). Childcare responsibilities, peer relations, and sibling conflict: older siblings of mentally retarded children. *American Journal on Mental Retardation*, 93 (2).
- Stoneman, Z. (2001). Supporting positive sibling relationships during childhood. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, 7(2), 134-142.
- Stoneman, Z. and Brody, G. H. (1993). Sibling Temperaments, Conflict, Warmth and Role Asymmetry. *Child Development*, 64(6), 1786-1800.
- Şen, M. (1991). İşitme Kayıplı Kardeşi Olan Bireylerin Psikolojik Durumlarının İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Tait, M. E., Nikolopoulos, T. P. and Lutman, M. E. (2007). Age at implantation and development of vocal and auditory preverbal skills in implanted deaf children. *International journal of pediatric otorhinolaryngology*, 71(4), 603-610
- Tattersall, H. J. and Young, A. M. (2003). Exploring the impact on hearing children of having a deaf sibling. *Deafness and Education International*, 5(2), 108-122.
- Turan, Z. (2002). Engelli çocukların aile eğitimi. A. S. Türküm (Ed.), *Anne-baba eğitimi* içinde (s. 147-166). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Varol, N. (2006). *Aile Eğitimi* (2.baskı). Ankara: Kök yayıncılık
- Verte, S., Roeyers, H. and Buysse, A. (2003). Behaviour problems, social competence and self-concept in siblings of children with autism. *Child: Care, Health and Development*. 29(3): 193-205.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yazarlar

Osman ÇOLAKLIOĞLU, özel eğitim alanında araştırma görevlisidir.

Dr. Yıldız UZUNER, Özel Eğitim, İşitme Engellilerin Eğitimi Ana Bilim Dalı'nda öğretim üyesidir. Çalışma alanı işitme kayıplı çocukların eğitimi ve nitel araştırmalardır.

Dr. Zerrin TURAN, İşitme Engellilerin Eğitimi Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi, üniversiteye bağlı bir eğitim merkezinde uzman odyolog ve aile eğitimci olarak çalışmakta aynı zamanda araştırmalarını sürdürmektedir.

İletişim

Arş. Gör. Osman ÇOLAKLIOĞLU, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi E Blok, Yunus Emre Yerleşkesi, Tepebaşı, 26470 Eskişehir / Türkiye, e-mail: osmancolaklioglu@anadolu.edu.tr

Prof. Dr. Yıldız UZUNER, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi E Blok, Yunus Emre Yerleşkesi, Tepebaşı, 26470 Eskişehir / Türkiye, e-mail: yildizuzuner@gmail.com

Doç. Dr. Zerrin TURAN, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi E Blok, Yunus Emre Yerleşkesi, Tepebaşı, 26470 Eskişehir / Türkiye, e-posta: zturan@anadolu.edu.tr

Summary

Purpose and significance. Children with special needs siblings are an integral part of the family system. Along siblinghood relationships, the child with the special need affects and is affected by their siblings (Dunn, 1983). This situation is similar in the case of children with hearing loss and their siblings who may be included in this group (Tattersall & Young, 2003).

Although siblings are one of the most important factors that are effective on each other's development, siblings of special needs children have been neither sufficiently supported in training programs nor researched (Rodger and Tooth, 2004). Additionally, in most studies that were carried out with siblings, the data were collected from their mothers (Nealy et al., 2012; Phelps et al., 2009). It is believed that this situation may lead researchers to misinterpret sibling relationships (Moore, Howard & McLaughlin, 2002). This is why there is a need for conducting more studies where the findings are interpreted by collecting the data directly from the siblings.

Considering the importance of sibling relationships in the development of a person, it is believed that examining the relationships of individuals with hearing loss with their siblings may be helpful in not only understanding the development of such persons better but also revealing contributions on siblings with hearing loss. For these reasons, this study aims to examine the story of the life of an individual who has a sibling with hearing loss and understand his feelings and views towards his brother with hearing loss.

Methodology. This study was designed as a life story. Researchers who focus on individual experiences usually work with a single person (Atkinson, 1998; Creswell, 2012). This study also focused on an adult and aimed to conduct an in-depth investigation of the experiences and perceptions of the participant towards his younger brother and their sibling relationships.

Participant. The participant of the study, Ahmet, is the owner of a private driving school located in E City in Turkey with his older brother. Ahmet is 30 years old and has a university degree and medium-level income. He has a younger brother with hearing loss, in addition to an older sister and an older brother who are normally developed. The brother with hearing loss, Mehmet, is 23 years old. The hearing loss of Mehmet is congenital. Mehmet was fitted with hearing aids around one year old and he had cochlear implant surgery at the age of five.

Data Collection and Credibility. The data were collected by the researcher's reflective journal, document analysis and semi-structured interviews. The data were analyzed inductively. In order to obtain credibility and collect data that provide in-depth information, the interview questions were formed by consulting experts of the field. Digital audio recordings were made in the interviews between the participant and the authors, and the transcripts of the data were also confirmed. The interpretations of the data were reviewed with the participant and confirmed by him. The findings were reported by making associations with each other and the literature.

Results. 6 themes were reached from the data that were collected in the study. These were: a) Ahmet's opinions regarding himself, b) Ahmet's siblinghood relationship with his hearing-impaired brother Mehmet and his feeling related to him, c) Ahmet's responsibilities in relation to Mehmet and his family, d) attitudes of his parents towards Ahmet and Mehmet, e) reactions of other people to the fact that Mehmet has hearing loss and the feelings these reactions cause, f) the effects of Mehmet on Ahmet's life.

Ahmet, who describes himself as an introverted person, pays much importance to his family and relationships with his family. Ahmet states that the feeling of happiness was dominant at home when his brother was about to be born, but these feelings turned into sorrow when his brother was diagnosed with hearing loss, and they saw hearing loss as a problem without a solution. Ahmet, who states that he tried to understand the reasons for his brother's hearing loss but could not find an answer to his questions in that period, tells the authors that, in later years, he started to believe his brother's hearing loss has a divine reason in addition to its medical reasons, and considered this situation as 'fate'.

Ahmet said, before his brother started school, they spent time together by playing games. He stated that, although he started to spend more time with his own friends at his adolescent years, he saw his brother in every evening. According to Ahmet, his only responsibility in that period was using a verbal language in his communication with his brother. Ahmet, who stated that they were working at the same place, and his brother is helping with office tasks, told the authors that his brother has a free spirit and laid-back personality, and for this reason, he needed to have a more supervisory responsibility in his relationship with his brother. He said he thinks he will never be separated from his brother as things go as they are, and they would continue working together in the future.

Ahmet, who told the researchers that he got along well with his older sister and older brother in addition to his hearing-impaired brother, considered growing up in a multiple-sibling household as a positive situation.

By the time Mehmet started school, Ahmet took on responsibilities such as carrying documents to and back from the school, visiting the doctor's office with his brother and following operations of official documents. Ahmet, who reported that Mehmet was not given responsibilities that required verbal language although he was treated as a normally developed child, stated that Mehmet achieved a significant development in language after his implant operation, and they thought he could now overcome everything. He stated that he would keep taking on responsibilities for his hearing-impaired brother in the future, and he said the reason for this is the personality traits of his brother and not his hearing loss.

Ahmet, saying that his parents were not caught in a negative mental state after it was found out that Mehmet had a hearing loss, emphasized that there was no difference in his parents' treatment of him and his brother.

Ahmet believed that his brother's hearing loss was not something private that should be kept secret and had no effects on Mehmet's interpersonal relationships. He explained that, in contrast, Ahmet's teachers and other people got surprised when they saw him verbally express himself, and this made him happy. On the other hand, he expressed that he was not sure whether or not he would feel the same in the case that his brother had mental disability instead of hearing loss.

Ahmet, who initially considered their movement to E City due to Mehmet's hearing loss as a negative development, told the authors that these feelings changed in time. He explained that he could not access the education he received and quality of life he achieved in E City in his hometown, and in this sense, his brother's hearing loss created a positive effect on his life.

Discussion and Conclusion. The findings of this study, demonstrated that his brother with hearing loss had a significant place at all stages of Ahmet's life, and he did not associate this place with negative feelings. This outcome may be explained by the findings that Ahmet did not have responsibilities towards his brother such as physical care in both his childhood and adulthood, his

parents treated their children equally and his brother gained a status where he could lead an independent life especially with his linguistic skills that developed after his implant operation (Tattersall & Young, 2003; Raghurman, 2008; Bat-Chava & Martin, 2002; Verte, Hebbrech & Roeyers 2006). Likewise, it may be argued that Ahmet's religious feelings helped him see these events as a predetermination by Allah, embrace his brother who has hearing loss and interpret this situation's effects on his own life in a positive way (Cnic, Friedrich & Greenberg, 1983).